

"L U Č"

POLJUDNO - ZNANSTVENI ZBORNİK

I.

UREDIL DR. LAVO ČERMELI

EX LIBRIS „LUČ“

TRST 1927

KNJIŽEVNA DRUŽINA „LUČ“

Vse právice pridržane.

1771/1

N 14.186 / 1957.

TISKALA, IZDALA IN ZALOŽILA TISKARNA „EDINOST“
V TRSTU.

VSEBINA:

Dr. Lavo Čermelj: POLITIČNO · UPRAVNA RAZDELITEV JULIJSKE KRAJINE V RAZVOJNEM PREGLEDU do 31. maja 1927.	Stran 5
Dr. Ivan Marija Čok: KORPORATIVNI RED	„ 39
France Bevk: SLOVENSKE KNJIŽNE IZDAJE V ITALIJI.	„ 53
Slavko Slavec: NEKAJ ITALIJANSKIH GLASOV O JUŽNIH SLOVANIH	„ 71

DR. LAVO ČERMELJ:

POLITIČNO - UPRAVNA RAZDELITEV JULIJSKE KRAJINE V RAZVOJNEM PREGLEDU do 31. maja 1927.

Na podlagi pogodbe, sklenjene med Italijo in Kraljevino SHS v Rapallu 12. novembra 1920.¹⁾, so bile od prejšnjih avstrijskih dežel priključene k kraljevini Italiji: Trst in okolica, Goriško-Gradiščansko s političnimi okraji Gorica, Gradišče, Sežana, Tolmin in Tržič, Istra po velikem delu, in sicer z okraji Koper, Lošinj, Pazin, Poreč in Volosko-Opatija, od Kranjske politični okraj Postojna in sodni okraj Idrija ter od Koroške sodni okraj Trbiž. Od sodnega okraja Idrija je izostala občina Žiri, ker ni bila priklopljena k Italiji, nasprotno pa so mu bili dodeljeni oni deli občin Grčarevec, Planina in Logatec, ki so ostali v mejah Italije. Enako je bil povečan sodni okraj Trbiž za del občine Podkloster iz pol. okraja Beljak ter za občino Belapeč in del občine Rateče iz pol. okraja Radovljica. Vse to anektirano ozemlje je tvorilo eno samo politično in upravno enoto pod imenom «Venezia Giulia», za kar se je med nami udomačil izraz **Julijska Krajina**.

Na podlagi rapalske pogodbe so bili priključeni k Italiji tudi mesto Zadar in nekateri otoki Dalmacije, toda to ozemlje je bilo in je tudi danes politično in upravno ločeno od Julijske Krajine.

¹⁾ Odobrena z zakonom od 19. decembra 1920. št. 1778 («Gazzetta Ufficiale» od 21. decembra 1920. št. 300).

Julijsko Krajino so ob času aneksije tvorile sledeče občine s številom prisotnih prebivalcev po podatkih ljudskega štetja od 1. decembra 1921.²⁾.

Goriško-Gradiščansko:

Goriški okraj:

× Ajba 1235, Ajdovščina 1091, × Anhovo 1673, × Avče 539, × Banjšice 801, × Bate 996, × Bilje 1236, Čepovan 1057, Črniče 1619, × Deskle 798, Dol-Otlica 1660, × Dornberg 2153, Gaberje 589, Gojače 403, Gorica 28.154, × Grgar 1382, × Kal 2387, Kamnje 615, × Kanal 1683, Ločnik 2305, Lokavec 1026, × Lokovec 1343, × Miren 1530, Opatjeselo 1115, × Osek-Vitovlje 992, × Ozeljan 1073, Podgora 2867, × Prvačina 1220, Renče 2462, Rihemborg 2633, Ročinj 760, Skrilje 954, × Solkan 3406, Sovodnje 1206, Standrež 1526, Sv. Križ-Cesta 1770, × Šempas 989, Šmarje 1121, × Šmartno 4172, Števerjan 2086, × Št. Peter 1571, Tribuša 697, × Trnovo 1446, Velike Žablje 397, Vogrsko 1009, × Vrtojba 2431, Vrtovin 675.

Goriški okraj: 94.853 prebivalci na 78.389 hektarih.

Gradiščanski okraj:

× Biljana 1299, Brazzano 929, Capriva 1353, Chiopris-Viscone 1022, Corona 531, × Dolenje 1435, Fara 1766, Gradišče 4717, × Kožbana 1256, Krmin 531, Marijan 1386, × Medana 979, Medeja 1216, Morar 743, Moša 1329, Romans 2165, Sv. Lovrenc pri Moši 1146, Versa 671, Villesse 1309, Zagraj 1993.

Gradiščanski okraj: 33.683 prebivalci na 18.695 ha.

Sežanski okraj:

Avber 488, Brje 439, Brestovica 666, Dutovlje 987, Gabrovica 421, Gorjansko 787, Kobljaglava 466, Komen 2299, Kopriva 362, Lokev 1230, Mavhinje 741, Nabrežina 1863, Naklo 2487, Pliskovica 718, Povir 1182, Rodik 440, × Sela 343, Sežana 1655, Skopo 485, Slivno

²⁾ Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 1. dicembre 1921. III. Venezia Giulia, Roma 1926.

342, Šempolaj 481, Škrbina 554, Štanjel 1081, Štorje 768, Temnica 1089, Tomaj 1365, Veliki Dol 357, Veliki Repen 937, Vojščica 514, Zgonik 1458.

Sežanski okraj: 27.802 preb. na 47.195 ha.

Tolminski okraj:

Bovec 1834, Breginj 1306, Cerkno 6605, Čezsoča 587, Dreženca 941, Grahovo 4097, Idrsko 597, Kobarid 1160, Kred 1457, Libušnje 1337, Livek 565, Log 632, Ponikve 1106, Sedlo 991, Srpenica 465, Soča 707, Sv. Lucija 2680, Šebrelje 955, Št. Viška Gora 1856, Tolmin 5057, Trenta 369, Trnovo 273, Volče 1527.

Tolminski okraj: 37.697 preb. na 106.946 ha.

Tržiški okraj: Aiello 1595, Campolongo 1189, Červinjan 3304, Devin 658, Doberdob 516, Fiumicello 4470, Fogliano 2157, Gradež 5219, Joannis 696, Muscoli-Strassoldo 1834, Oglej 2900, Perteole 1792, Ronke 4846, Ruda 1675, San Canziano 2799, San Pier d'Isonzo 1516, San Vito al Torre 1848, Scodovacca 1048, Starancan 1389, Tapogliano 634, Terzo 1904, Tržič 11.838, Turjak 1620, Villa Vicentina 1246, Visco 933.

Tržiški okraj: 59.635 preb. na 43.357 ha.

Goriško-Gradiščansko: 253.670 prebivalcev na 294.582 ha.

Istra:

Koprski okraj:

Buzet 16.361, Dekani 6141, Dolina 5215, Izola 8457, Koper 12.072, Marezige 3170, Milje 12.066, Očizla-Klanec 2561, Piran 14.158, Pomjan 4397, Roč 3399.

Koprski okraj: 87.997 preb. na 82.459 ha.

Lošinjski okraj:

Cres 7781, Mali Lošinj 7031, Osor 2396, Veliki Lošinj 2064.

Lošinjski okraj: 19.272 preb. na 51.121 ha.

Pazinski okraj:

Boljun 3251, Kršan 1292, Labin 14.197, Pazin 18.091, Plomin 5415, Tinjan 4218, Žminj 5680.

Pazinski okraj: 50.852 preb. na 85.926 ha.

Poreški okraj:

Brdo 1974, Buje 7375, Črni vrh 2825, Grožnjan 3992, Motovun 6321, Nova vas 1124, Novi grad 2221, Oprtalj 5647, Poreč 12.252, Umag 6342, Višnjan 5009, Vižinada 409, Vrsar 5171.

Poreški okraj: 61.564 preb. na 79.297 ha.

Pulski okraj:

Bale 2597, Barban 4393, Kanfanar 3811, Pula 49.323, Rovinj 10.022, Svetvincenat 3105, Vodnjan 10.536.

Pulski okraj: 83.787 preb. na 77.942 ha.

Volosko-opatijski okraj:

Jelšane 4127, Lovran 3648, Materija 5104, Matulje 8777, Mošćenice 3060, Podgrad 7259, Veprinac 2892, Volosko-Opatija 5062.

Volosko-opatijski okraj: 39.929 preb. na 66.951 ha.

Istra: 339.037 prebivalcev na 443.693 ha.

Koroško:

Trbiški okraj:

^{*)} Bela peč 866, Lipalja ves 343, Naborjet 636, Pontabelj 702,* Trbiž 4003,* Ukve 6687, Žabnice 903.
Trbiški okraj: 8224 preb. na 36.403 ha.

Kranjsko:

Idrijski okraj:

Čekovnik 304, Črni vrh 2627,* Dole 1333, Godovič 564, Idrija 5592,* Spodnja Idrija 2925, Vojsko 740.

Idrijski okraj: 14.085 preb. na 24.570 ha.

Postojnski okraj:

Britof 367,* Budanje 996, Bukovje 598,* Col 1004, Čelje 232,* Dolenja vas 423, Erzelj 309, Famlje 291,

^{*)} Pri občinah označenih z * se je pri določitvi meje obseg nekoliko izpremenil. Za te tako nastale spremembe ima omenjena knjiga o ljudskem štetju le približne podatke.

Goče 459, Gorenje Vreme 332, Hrenovica 2463, Ilirska Bistrica 872, Jablanica 2306, Janežovo Brdo 119, Kiolovče 283,* Knežak 2773, Košana 1769, Laže 159, Lože 444, Planina 746, Podkraj 983, Podraga 502, Postojna 4532, Prem 412, Rateževo Brdo 174, Senožeče 916, Sinadole 136, Slap 536, Slavina 1906, Smerje 327, Šmihel 2131, Št. Peter na Krasu 3105, Šturje 1304, Št. Vid 1381, Trnovo 3676, Ustje 376, Vipava 1355, Vrabče 823, Vrhpolje 863, Zagorje 946.

Postojnski okraj: 43.329 preb. na 102.780 ha.

K r a n j s k o : 57.414 prebivalcev na 127.350 ha.

Trst: 238.055 prebivalcev na 9589 ha.

J u l i j s k a K r a j i n a : 901.364 prebivalci na 922.621 ha.

Razen Julijske Krajine sta bili priključeni k Italiji tudi občini *Zadar s 17.065 prebivalci na 5734 ha in Lastovo s 1588 prebivalci na 5267 ha.

J u l i j s k a K r a j i n a je tvorila ob času aneksije eno samo politično in upravno ozemlje, kateremu je načeloval generalni civilni komisar v Trstu. Po zasedbi pozneje anektiranega ozemlja je vrhovno vojaško poveljstvo z ukazom od 19. nov. 1918. imenovalo za gubernatorja Julijske Krajine generala C. Petittija di Roreto. Ko je bil v juliju 1919.⁴⁾ ustanovljen v področju ministrskega predsedstva O s r e d n j i u r a d za nove pokrajine z nalogo, da uredi postopni prehod civilnih uradov v novih pokrajinah k posameznim ministrstvom (po izvršeni aneksiji seveda) in da pripravlja politično-upravno ureditev teh pokrajin, ter je s tem prešla faktično oblast v Julijski Krajini od vrhovnega vojaškega poveljstva na Osrednji urad, je nastopila tudi sprememba v deželi sami. Na mesto gubernatorja je bil imenovan g e n e r a l n i civilni komisar s sedežem v Trstu⁵⁾ in so mu bile poverjene iste pravice.⁶⁾

⁴⁾ Namestnikov odlok od 4. VII. 1919. šte. 1081 (G. U. od 7. VII. 1919).

⁵⁾ Kr. odlok od 22. VII. 1919. šte. 1233.

⁶⁾ Kr. odlok od 24. VII. 1919. šte. 1251.

V zasedenem delu Dalmacije je trajala vojaška oblast do konca decembra, ko je bil imenovan poseben civilni komisar.⁷⁾

Z istim odlokom, ki je odredil ustanovitev Osrednjega urada, je bila ustanovljena v njenem področju posebna posvetovalna komisija, koje člane je imenoval ministrski predsednik.

Z aneksijo Julijske Krajine ni nastala prvotno nobena izprememba v upravni ureditvi.

16. maja 1921. so se vršile prvič volitve v državni zbor, in sicer ločeno za posamezne dežele, za Trst, za Istro in za Goriško-Gradiščansko, h kateremu so priklopili anektirani del Koroške in Kranjske. Slovenci in Hrvatje so si od 15 mandatov priborili 5, in sicer 3 na Goriškem-Gradiščanskem in 2 v Istri.

Bistvene spremembe v upravi je prinesel kr. odlok od 31. VIII. 1921.⁸⁾

S tem so se pravice gen. civ. komisarja znatno skrčile. Odslej je opravljal za okraje svojega območja posle politične oblasti in posle nekdanjega namestnika, v kolikor so te ostale še v veljavi.

V smislu tega odloka je vlada⁹⁾ imenovala izredna deželna odbora za Istro in za Goriško-Gradiščansko, ki sta prevzela posle, ki bi jih po deželnem redu in po drugih tedaj še veljavnih zakonih imela deželni zbor in deželni odbor.

V odboru za Istro so bili prvotno 10 ital. in 4 slov. efektivni člani ter 4 ital. in 2 slov. namestnika, pozneje se je število efektivnih članov povečalo za 3 Italijane. Predsednik je bil takisto Italijan. V izvrševalnem odboru so bili samo Italijani.

⁷⁾ Kr. odlok od 17. XII. 1920. šte. 1788.

⁸⁾ Kr. odlok od 31. VIII. 1921. šte. 1269 (G. U. od 26. IX. 1921). Prim. za odloke v letih 1920 in 1921 tudi Uradni Vestnik, ki ga je izdajal v slovenskem jeziku Gen. civ. komisarijat za Jul. Krajino.

⁹⁾ Kr. odlok od 19. XI. 1921. šte. 1747, odnosno 1748 (G. U. od 14. XII. 1921).

Izredni deželni odbor za Goriško-Gradiščansko je bil sestavljen*po enakem številu slovanskih in italijanskih efektivnih članov in hamestnikov. V enakem razmerju sta bili obe narodnosti zastopani v izvrševalnem odboru. Predsednik je bil Italijan.

Istočasno sta bili v smislu istega odloka od 31. VIII. 1921. ustanovljeni mesti generalnega vicekomisarja v Poreču in Gorici za izvrševanje poslov deželne politične oblasti in obenem poslov deželne politične oblasti prve stopnje za dotični okraj.

Vzporedno s tem je bila odpravljena svetovalna komisija pri Osrednjem uradu in so bile imenovane svetovalne komisije ločene za Julijsko Krajino, za Zadar in anektirane otoke ter za Tridentinsko Benečijo¹⁰⁾. Naloga teh komisij je bila proučevati in predlagati ukrepe za definitivno ureditev vseh panog administracije v novih pokrajinah, zlasti z ozirom na še veljavne avtonomije. Komisije bi morale dovršiti svojo nalogo tekom enega leta.

Komisijo za Julijsko Krajino so tvorili senatorji (9) in poslanci (15), pozneje komisarji za deželne avtonomne posle (3) in 13 od vlade imenovanih članov. Od vseh 40 članov je bilo Slovanov 6 (5 poslancev in 1 imenovani član).

Za skupne zadeve vsega anektiranega ozemlja se je ustanovila osrednja svetovalna komisija, ki je štela 20 članov, katere je ministrski svet po treh četrtih izbral izmed članov prej imenovanih komisij, po ostali četrti pa prosto imenoval. Izmed teh članov je bil en Slovenec.

Kr. odlok od 31. VIII. 1921. je tudi določal, da se morajo 4 mesece po objavi odloka vršiti v anektiranem ozemlju občinske volitve.

Vršile so se 15., odnosno 22. januarja 1922. po vsej deželi z malimi izjemami za kraje, kjer je bila odredjena sprememba v občinskem okrožju.

¹⁰⁾ Kr. odl. od 8. IX. 1921. št. 1319 (G. U. od 6. X. 1921).

Prišel je oktober 1922. in z njim fašistovski pohod na Rim. Še v zadnjih dneh neposredno pred nastopom fašistovske vlade je bil konec Osrednjega urada in generalnega civilnega komisarijata v Trstu.

S kr. odlokom od 17. oktobra 1922. št. 1353, ki pa je bil objavljen¹¹⁾ šele po nastopu fašistovske vlade, je bil odpravljen Generalni civilni komisarijat v Trstu. Julijska Krajina je postala pokrajina in imenovan je bil njen prvi in obenem tudi zadnji prefekt. Tudi na mesto civilnega komisarja za Zadar in za ostali anektirani del Dalmacije je prišel prefekt.

Politični okraji v Julijski Krajini, katerim so načelovali mesto prejšnjih okrajnih glavarjev civilni komisarji, so se prekrstili v okrožja (circondari) s podprefekti na čelu; generalna civilna vicekomisarja v Gorici in Poreču sta postala viceprefekta.

Z istim odlokom-zakonom je bil ukinjen tudi Osrednji urad za nove pokrajine.

Posvetovalne komisije pa so še se dalje ohranile, na čelu pokrajinskih komisij so stali odslej prefekti.

Z 10. novembrom je prešla na kompetentna ministrstva cela vrsta poslov, kakor javna varnost, železnice, vojne odškodnine, pošta in brzojav, bogoslužje, šolstvo, aprovizacija, poljedelstvo, gozdarstvo in rudarstvo ter socialno zavarovanje, s poznejšim odlokom tudi javna dela.

Fašistovska vlada je najprej potrdila posvetovalno komisijo za dobo do konca l. 1922. in poverila njenemu predsedniku likvidacijo Osrednjega urada. Ko pa je ta podal demisijo, so bile 16. novembra¹²⁾ razpuščene osrednja in pokrajinske svetovalne komisije in imenovana nova osrednja svetovalna komisija v Rimu in nove pokrajinske svetovalne komisije v Trstu, Zadru in Trentu. S tem se je skrčilo število slovenskih članov pri pokrajinski komisiji v Trstu na same poslance. V osrednji komisiji je bil še dalje en slovenski član, toda celotno število članov se je zvišalo od 20 na 22¹³⁾.

¹¹⁾ G. U. od 28. X. 1922.

¹²⁾ Kr. odl. od 16. XI. 1922. št. 1446 (G. U. od 17. XI. 1922).

¹³⁾ Kr. odl. od 14. XII. 1922. št. 1922 (G. U. od 18. XII. 1922).

Te komisije so bile imenovane za dobo do 31. dec. 1922. Njih delokrog pa je bil silno omejen: izražale naj bi namreč na zahtevo svoje mnenje o vprašanih upravne ureditve novih pokrajin.

S kr. odlokom od 7. januarja 1923., šte. 17. je bil raztegnjen na nove pokrajine zakon od 3. decembra 1922. šte. 1601 (G. U. od 15. XII. 1922.), kateri je dal vladi polno moč, da izda do 31. dec. 1923. odredbe z zakonsko veljavo.

Že štiri dni na to¹⁴⁾ sta bila raztegnjena na nove dežele italijanski občinski in pokrajinski zakon in pravilnik.

S tem se je pred vsem odpravila v bistvu prejšnja občinska avtonomija. Župani so postali sindaki.

In še nekaj dni pozneje¹⁵⁾ je bila odrejena nova upravna razdelitev Julijske Krajine, s čemer je bil tudi konec deželne avtonomije. Nastali sta tako Pulska in Tržaška pokrajina (provinca), vsaka z lastnim prefektom na čelu, ostali del Julijske Krajine je bil priklopljen že obstoječi Videmski pokrajini.

Pulska pokrajina s sedežem prefekture v Puli je obsegala sledeče občine, združene v okrožja (circondari), kakor sledi. Na čelu okrožja je stal podprefekt, le okrožju s sedežem prefekture je neposredno načeloval prefekt.

Koprsko okrožje: V glavnem je odgovarjal prejšnjemu Koprskemu okraju. Neizpremenjene pa so ostale samo štiri občine: Izola, Marezige, Piran in Pomjan. Odpadli sta občini Dolina in Milje. Občina Koper se je povečala za del frakcije Škofije in frakcije Valle Oltra od občine Milje; Dekani so pridobili frakciji Gabrovica in Osp od občine Dolina; od občine Buzet so se že prej¹⁶⁾ odcepile frakcije Brgudac-Klenovščak, Dane, Lanišče, Slum in Trstenik in združile

¹⁴⁾ Kr. odl. od 11. I. 1923. šte. 9 (G. U. od 12. I. 1923). Ta zakon je izšel v slovenskem prevodu pri Narodni tiskarni v Gorici I. 1923.

¹⁵⁾ Kr. odl. od 18. I. 1923. šte. 53 (G. U. od 24. I. 1923).

¹⁶⁾ Kr. odl. od 19. I. 1922, šte. 22.

v novo občino Slum-Lanišče, ki je ostala v Koprskem okraju, odnosno pozneje v Koprskem okrožju; od Buzeta so se odcepile¹⁷⁾ tudi frakcije Draguč, Grimalda in Tibole, ki so se združile v novo občino Draguč v Pazinskem okraju, odnosno okrožju; občina Roč je odstopila¹⁸⁾ občini Boljun v Pazinskem okraju (okrožju), frakcije Dolenja vas, Gorenja vas, Ležiščine in Semič, pridobila pa je frakcijo Hum od buzetske občine. Občina Očizla-Klanec se je odpravila; mesto nje je bila ustanovljena občina Herpelje-Kozina s sledečimi frakcijami odpravljenе občine: Črnotič, Draga (deloma), Klanec-Očizla, Podgorje in Prešnica, s frakcijo Socerb od občine Doline v prejšnjem Koprskem okraju, sedaj v Tržaški pokrajini, s seliščem Kozina od občine Rodik v Sežanskem okraju, sedaj v Tržaški pokrajini, ter s frakcijo Herpelje od občine Materije v Volosko-Opatijskem okraju, odnosno okrožju.¹⁹⁾

Lošinjsko okrožje je ohranilo obseg prejšnjega istoimenskega okraja.

Pazinsko okrožje, v glavnem enako Pazinskemu okraju. Neizpremenjene so ostale občine: Labin, Tinjan in Žminj; Boljun je pridobil od Roča v Koprskem okraju frakcije Dolenja vas, Gorenja vas, Ležiščine in Semič, odstopil pa je frakcije Gradinje, Letaj, Sušnjevica novi «rumunski» občini Sušnjevetica²⁰⁾; Sušnjevici je odstopila tudi občina Plomin nekaj frakcij, in sicer: Brdo, Jesenović in Novo vas, občina Pazin pa frakcijo Grobenik; s frakcijami Draguč, Grimalda in Tibole, odcepljenimi od občine Buzet v Koprskem okraju se je ustanovila občina Draguč.

Poreško okrožje se je krilo docela s prejšnjim Poreškim okrajem.

Pulsko okrožje, čigar obseg se je kril z obsegom Pulskega okraja.

¹⁷⁾ in ¹⁸⁾ Kr. odl. od 19. I. 1922. šte. 22.

¹⁹⁾ Končna razmejitve občin Dolina, Herpelje-Kozina, Koper in Milje je bila dana šele s kr. odl. od 31. X. 1923. šte. 2549 (G. U. od 10. XII. 1923. šte. 289).

²⁰⁾ Kr. odl. od 19. I. 1922. šte. 22.

Volosko-opatijsko okrožje, ki je prevzelo od enakoimenskega okraja vse občine brez frakcije Herpelje od občine Materija (Od občine Moščenice sta se že prej odcepili frakciji Beršeč in Martina in stvorili samostojno občino Beršeč v istem okraju²¹⁾); od Postojnskega okraja pa občine: Čelje, Ilirska Bistrica, Jablanica, Janežovo Brdo, Kilovče, Knežak, Smerje, Trnovo in Zagorje.

Koprsko okrožje je obsegalo sodne okraje (mandamenti) Buzet, Koper in Piran; Lošinjsko okrožje sodna okraja Cres in Lošinj; Pazinsko okrožje sodne okraje Labin in Pazin; Poreško okrožje sodne okraje Buje, Motovun in Poreč; Pulsko okrožje sodne okraje Pula, Rovinj in Vodnjan; Volosko-Opatijsko okrožje sodne okraje Ilirska Bistrica, Podgrad in Volosko-Opatija. Z ustanovitvijo Pulske pokrajine so naravno nastale spremembe v območju sodnih okrajev. Tako sta občini Dolina in Milje prešli iz Koprškega sodnega okraja pod Tržaški.

Tržaška pokrajina je imela dve okrožji²²⁾:

Postojnsko okrožje, ki je prevzelo od odpravljenega Postojnskega okraja občini: Britof, Bukovje, Dolenja vas, Famlje, Gorenje Vreme, Hrenovice, Košana, Postojna, Senožče, Sinadole, Slavina, Šmihel in Št. Peter na Krasu; od Idrijskega okraja, in sicer od občine Črni vrh frakcije: Grčarevec, Kačja vas, Kalce, Liplje, Malni in Vodice, ki so bile že leto dni prej združene v samostojno občino Kačja vas.²³⁾

Tržaško območje se je stvorilo iz občine

²¹⁾ Kr. odl. od 19. I. 1922. šte. 22.

²²⁾ Sicer pa je imela tržaška prefektura za občine tržiškega sodnega okraja: Devin, Doberdob, Fogliano, Gradež, Mavhinje, Nabrežina, Ronke, San Canzian d'Isonzo, San Pier d'Isonzo, Slivno, Starancan, Šempolaj, Tržič, Turjak nekako ekspoizituro v Tržiču s podprefektom na čelu; enako, dasi z daljšim presledkom tudi v Sežani za občine: Avber, Dutovlje, Kopriva, Lokev, Naklo, Povir, Sežana, Skopo, Štjak, Štorje, Tomaj, Veliki Repen in Zgonik.

²³⁾ Kr. odlok od 31. XII. 1921. šte. 2023.

Trst ter iz sledečih občin: od prejšnjega Sežanskega okraja: Avber, Dutovlje, Kopriva, Lokev, Mavhinje, Nabrežina, Naklo, Povir, Rodik, (ki je odstopil selišče Kozina občini Herpelje-Kozina v Koprskem okrožju), Sežana, Skopo, Slivno, Šempolaj, Štjak, Štorje, Tomaj, Veliki Repen in Zgonik; od Tržiškega okraja: Devin, Doberdob, Fogliano, Gradež, Ronke, San Canziano d'Isonzo (h kateremu so priklopili od občine Fiumicello frakcijo Isola Morosini), San Pier d'Isonzo, Starancan in Turjak; od Koprškega okraja končno: Dolina, (ki pa je pri tem odstopila občini Dekani v Koprskem okrožju frakciji Osp in Gabrovica, novi občini Herpelje-Kozina v istem okrožju frakcijo Socerb, pridobila pa od odpravljenе občine Očizla-Klanec frakcijo Gročana in večji del frakcije Draga) in Milje (zmanjšane za del frakcije Škofije in frakcije Valle Oltra, ki sta ostali pod Koprskim okrožjem).

Postojnsko okrožje je obsegalo sodna okraja Senožeče in Postojna, h kateremu je idrijski sodni okraj odstopil ozemlje občine Kačja vas; Tržaško okrožje pa sodne okraje Sežana, Trst in Tržič, kateri zadnji se je povečal za ozemlje občin Gradež, Mavhinje, Nabrežina, Slivno, Šempolaj od komenskega okraja in frakcije Isola Morosini od červinjanskega sodnega okraja.

Videmski pokrajini so priklopili vse ostale občine Julijske Krajine, in sicer v okviru:

Goriškega okrožja: vse občine Goriškega okraja, razun tega pa od Sežanskega okraja občine: Brje, Brestovica, Gabrovica, Gorjansko, Kobljaglava, Komen, Pliskovica, Selo, Škrbina, Štanjel, Temnica, Veliki dol, Vojščica; od Postojnskega okraja: Budanje, Col, Erzelj, Goče, Lože, Planina, Podkraj, Podraga, Slap, Šturje, Št. Vid, Vipava, Vrabče, Vrhpolje;

Gradiščanskega okrožja vse občine prejšnjega Gradiščanskega okraja in občine Trži-

škega okraja, v kolikor niso bile vključene v Tržaško okrožje;

Tolminskega okrožja: vse občine Tolminskega okrožja in občine idrijskega sodnega okraja brez že gori omenjenih frakcij občine Črni vrh, iz katere je nastala nova občina Kačja vas. Med občinami idrijskega sodnega okraja sta se vršili medtem še drugi spremembi²⁴⁾: občina Godovič je pridobila od občine Črni vrh frakcijo Novi svet in od občine Dole frakcijo Medvedje brdo in Žibrže; od občine Spodnja Idrija so se odcepile frakcije Breznica, Dolenji Vrsnik, Gorenji Vrsnik, Javorjev Dol, Korita, Ledine, Ledinske Krnice, Mrzli Vrh, Osojnica, Pečnik in Žirovnica ter združile v novo občino Ledine.

Občine Trbiškega okraja so se priklopile že prej obstoječemu okrožju Tolmezzo.

Goriško okrožje je obsegalo sodne okraje: Ajdovščina, Gorica, Kanal, Komen (brez občin Mavhinje, Nabrežina, Slivno in Šempolaj), in Vipava; Gradiščansko okrožje sodne okraje: Červinjan (brez Gradeža in odlomka «Isola Morosini»), Gradiška in Kormin; Tolminsko okrožje sodne okraje: Bovec, Cerkno, Idrija (brez Kačje vasi), Kobarid in Tolmin.

Istočasno z razdelitvijo Julijske Krajine v tri politično-upravne dele se je ustanovila Zadrska pokrajina²⁵⁾, ki obsega dve občini: Lastovo in Zadar. Pod to pokrajino spadati dva sodna okraja: Lastovo in Zadar.

S kr. odlokom od 24. III. 1923.²⁶⁾ števil. 601 je nastala precejšnja sprememba v sodnih okrajih. Odpravljene so bile namreč tako okrajne sodnije v Cerknem, Kobaridu, Podgradu in Vipavi; občine, ki so spadale v te odpravljene sodne okraje, so se priklopile k idrijskemu, odnosno k tolminskemu, bistriskemu in ajdovskemu sodnemu okraju. Občina Draguč pa je

²⁴⁾ Kr. odlok od 31. XII. 1921. števil. 2023.

²⁵⁾ Kr. odlok od 18. I. 1923. števil. 54.

²⁶⁾ G. U. od 19. IV. 1923. števil. 92

prešla iz buzetskega sodnega okraja v pazinski, Matulje pa iz volosko-opatijskega okraja pod bistriški.

Prav ob koncu leta so se vršile zopet spremembe v sodnih okrajih²⁷⁾: občina Matulje se je zopet odtrgala od bistriškega okraja in priklopila okrajni sodniji (preturi) v Voloskem-Opatiji; občini Št. Viška Gora in Šebrelje sta prešli od idrijskega okraja pod Tolmin; Trnovo ob Soči od Tolmina pod Bovec; Draguč se je povrnil Buzetu; Gradež se je izločil iz okraja Tržič in priklopil Cervinjanu.

Ze meseca julija 1923. pa je nastala bistvena sprememba v upravni razdelitvi Videmske pokrajine²⁸⁾. Odpravljeno je bilo Tolminsko okrožje in njega ozemlje je bilo porazdeljeno med Goriško, Čedadsko in novo ustanovljeno Idrijsko okrožje. Gorici so priključili tolminski sodni okraj in sicer po starem obsegu z občinami Grahovo, Ponikve, Sv. Lucija, Tolmin in Volče; Čedadu sodni okraj Bovec, in odpravljeni sodni okraj Kobarid, torej občine: Bovec, Breginj, Čezsoča, Dreženca, Idrsko, Kobarid, Kred, Libušnje, Livek, Log, Sedlo, Soča, Srpenica, Trenta, Trnovo in Žaga; novo Idrijsko okrožje je obsegalo idrijski sodni okraj, povečan za odpravljeni cerkljanski sodni okraj z občinami: Cerkno, Čekovnik, Črni vrh, Dole, Godovič, Idrija, Ledine, Spodnja Idrija, Šebrelje, Št. Viška Gora in Vojsko.

Cervinjanski sodni okraj z občinami: Aiello, Campolongo al Torre, Cervinjan, Fiumicello, Joannis, Muscoli-Strassoldo, Oglej, Perteole, Ruda, San Vito al Torre, Scodovacca, Tapogliano, Villa Vicentina in Visco se je izločil iz Gradiščanskega okrožja in priklopil k Videmskemu.

22. februarja 1924.²⁹⁾ je bil odobren dogovor med Italijo in Kraljevino SHS glede priklopite Reke k

²⁷⁾ Kr. odl. od 30. XII. 1923. šte. 2785 (G. U. od 31. XII. 1923. šte. 306).

²⁸⁾ Kr. odl. od 5. VII. 1923. šte. 1489 (G. U. od 20. VII. 1923. šte. 170).

²⁹⁾ Kr. odlok-zakon od 22. II. 1924. šte. 211 (G. U. od 22. II. 1924. šte. 45).

Italiji. Z aneksijo tega mesta se je ustanovila nova Reška pokrajina³⁰⁾ s sedežem prefektуре na Reki. Tej pokrajini so priklopili Volosko-okopatijsko okrožje izvzemši občini Materija in Podgrad, ki sta bili podrejeni Koprskemu okrožju.

Nove pokrajine so bile ustvarjene, italijanski pokrajinski in občinski zakon je bil raztegnjen na Julijsko Krajino³¹⁾. Prejšnji izredni deželni odbori so naravno prenehali. Po čl. 25. odloka, s katerim se je uredila uvedba italijanskega občinskega in pokrajinskega zakona v nove pokrajine, bi se morale vršiti volitve v pokrajinske svete tekom treh mesecev od dneva, ko je stopil odlok v veljavo. Ta rok se je pozneje ponovno podaljšal³²⁾. Med tem so bili posli pokrajinskega sveta in odbora poverjeni izrednim kraljevskim komisijam, sestojčih iz 4 do 6 članov in predsednika. Do tedaj obstoječi pokrajinski svet za Videmsko pokrajino je bil razpuščen že marca meseca 1923.³³⁾, izredni pokrajinski odbor za Pulsko pokrajino pa še le dve leti pozneje³⁴⁾.

25. januarja 1924. je bila razpuščena državna zbornica. Za 6. april so bile napovedane nove volitve, in sicer takrat po novem volilnem zakonu, od 18. novembra 1923.³⁵⁾. Po tem zakonu je tvorila vsa Italija en sam volilni kolegij, ki je bil razdeljen na 15 okrožij. Tržaška, Videmska in Pulska pokrajina z 1.715.117 prebivalci so tvorile eno tako okrožje, ki je volilo 23 poslance. Od teh pa je po zakonu odpadlo

³⁰⁾ Kr. odlok od 22. II. 1924. šte. 213 (G. U. od 23. II. 1924. šte. 46).

³¹⁾ Na Reko šele s kr. odlokom od 14. IV. 1926. šte. 577 in 579 (G. U. od 17. IV. 1926).

³²⁾ Kr. odl. od 11. I. 1923. šte. 9; kr. odl. od 22. III. 1923. šte. 674; kr. odl. od 15. VII. 1923. šte. 1750; kr. odl. od 21. X. 1923. šte. 2362.

³³⁾ Kr. odl. od 8. III. 1923. šte. 759 (G. U. od 16. IV. 1923. šte. 89).

³⁴⁾ Kr. odl. od 22. II. 1925 (G. U. 2. IV. 1925 šte. 72).

³⁵⁾ šte. 2444 (G. U. od 3. XII. 1923. šte. 283). Enotno besedilo novega volilnega zakona je bilo odobreno s kr. odl. od 12. XII. 1923. šte. 2694 (G. U. od 7. I. 1924. šte. 5).

15 na stranko, ki je odnesla večino v vsej državi. Ostalih 8 mandatov se je razdelilo med stranke, ki so dosegle predpisani količnik. Slovani so spričo volilnih metod, ki so se uporabljale, odnesli samo 2 mandata. Še en mandat je odpadel na Slovenca, ki pa je kandidiral na komunistični listi. Ta mandat pa je bil po četrtem atentatu na ministrskega predsednika novembra 1926. razveljavljen, poslanec sam konfiniran.

Koncem decembra 1923. je bil temeljito izpremenjen občinski in pokrajinski zakon³⁶⁾ in sicer v smislu decentralizacije. Na podlagi tega zakona je bila Tržaška pokrajina razdeljena v 6 upravnih volilnih okrožij, ki niso sicer in tudi ne bodo nikdar prišla do veljave, ki pa so radi narodnostno preračunjene volilne geometrije nad vse zanimiva³⁷⁾.

Volitev v pokrajinske svete sploh ne bo več. Po novih zakonih, ki se že pripravljajo ali bolje so morda že pripravljeni, ne bo več prebivalstvo izvolilo svojih zastopnikov v pokrajinske svete in odbore, temveč bo pokrajinska uprava poverjena od vlade imenovani komisiji, kateri bo stalo ob strani svetovalstvo, sestavljeno iz odposlancev zakonito priznanih, to je fašistovskih sindikalnih organizacij. Takšen načrt je namreč že v začetku oktobra 1926. predložil minister za notranje zadeve Federzoni in ga utemeljil približno tako-le: «Tudi glede pokrajinskega sveta se morajo uveljaviti vse one smernice, ki so bile merodajne za preureditev občinske uprave. Izkazala se je tako potreba poveriti vodstvo pokrajine (ki je po sedaj veljavnih zakonih razdeljeno med pokrajinskim pred-

³⁶⁾ Kr. odlok-zakon od 30. XII. štev. 2389 (G. U. od 8. I. 1924. štev. 6); Določila za izvršitev tega zakona vsebuje kr. odl. od 31. I. 1924. štev. 151 (G. U. od 15. II. 1924. štev. 39); dodatke sta prinesla kr. odl.-zakon od 23. V. 1924. štev. 798 (G. U. od 30. V. 1924. štev. 127), in zakon od 18. VI. 1925. štev. 1094 (G. U. od 7. VII. 1925. štev. 155), ki je prinesel določbe glede sestave pokrajinskega sveta (consiglio provinciale) in pokrajinskega odbora (giunta provinciale amministrativa).

³⁷⁾ Odlok kr. prefekture v Trstu od 14. VI. 1924. štev. 2100/16171. Primerjaj: Pravni Vestnik I. IV. štev. 8, str. 127. Trst 1924.).

sednikom, pokrajinskim odborom in pokrajinskim svetom) posebnemu upravnemu odboru, katerega bi imenovala vlada. Temu odboru naj bi stalo ob strani pokrajinsko svetovalstvo, katero bi tvorili večinoma zastopniki zakonito priznanih sindikalnih organizacij. Ker pa je bilo za interese korporacij, ki obstajajo v posameznih pokrajinah, že preskrbljeno z ustanovitvijo pokrajinskih gospodarskih svetov²⁸⁾, se je izkazal kot najbolj primeren načrt, po katerem naj bi bila enemu samemu svetovalstvu poverjena skrb za mnogoštevilne interese pokrajin in naj bi torej ta funkcija ne bila razdeljena med pokrajinski gospodarski svet in svetovalstvo pokrajinskega upravnega odbora.»

Ker so s tem odpadli razlogi, ki so tri leta prej dovedli do razdelitve Julijske Krajine v več pokrajin, zlasti do priklopitev dela tega ozemlja k že itak veliki Videmski pokrajini, (nevarnost namreč, da bi se pri stari politično-upravni razdelitvi uveljavilo slovansko prebivalstvo), se je temu primerno zopet izpremenila razdelitev Julijske Krajine.

Toda že neposredno pred to spremembo se je iz razlogov javnega štedenja skrčilo število okrožij²⁹⁾. V Julijski Krajini so bile tako odpravljene podprefektore v Gradišču, Idriji in Voloskem-Opatiji ter podprefektura v Čedadu, h kateri je pripadal sodni okraj Bovec. Ustanovilo pa se je, ali bolje zopet oživelilo prejšnje Tolminsko okrožje. Odpravljeno Gradiščansko okrožje se je združilo z Goriškim, Volosko-opatijsko z Reškim. Tolminskemu okrožju so podredili vse občine, ki jih je svoječasno že imelo in ki so bile razdeljene med Goriško, Idrijsko in Čedadsko okrožje.

Toda ustanovitev Tolminskega okrožja se ni utegnila tudi dejansko izvršiti, kajti že 6. decembra 1923. je ministrski svet sprejel predlog ministrskega predsednika, da se odpravijo vse podprefek-

²⁸⁾ Zakon od 18. IV. 1926. št. 731.

²⁹⁾ Kr. odl. od 21. X. 1926, št. 1890. (G. U. od 15. XI. 1926. št. 263).

ture in da se poviša število pokrajin od 76 na 92. V smislu tozadevnega zakona, ki je kmalu na to izšel⁴⁰⁾, se je ustanovila na ozemlju Julijske Krajine nova Goriška pokrajina, ki je združila vase odpravljeni okrožji Gorica in Tolmin, prvo brez občine Chiopris-Viscone, ki je ostala pod Vidmom. Kot sedež prefektуре je bila izbrana Gorica, ki se je ob tej priliki povečala za mejne občine Ločnik, Podgora, Solkan, Standrež in Št. Peter. V Tržaški pokrajini se je odpravila edina podprefektura v Postojni, v Pulski pokrajini pa podprefektura v Kopru, Lošinj, Poreču in Pizinu.

Tako nastala razdelitev Julijske Krajine je razvidna iz sledeče preglednice, koje podatki so posneti po «Seznamu občin Kraljevine po upravni razdelitvi 31. marca 1927.»⁴¹⁾

V prvem stolpiču je navedeno slovensko, odnosno prejšnje med Slovenci rabljeno ime, v drugem stolpiču so uradni nazivi za posamezne občine, kakor so bili določeni po kr. odloku od 29. marca 1923. šte. 800. Spremembe v obsegu občin so omenjene pod črto, v kolikor niso bile že prej v tekstu navedene. Podatki za površje posameznih občin niso vedno povsem točno določeni; pri občinah, kjer so podatki le približni, je to označeno z zvezdico. Za občino Slumlanišče pa manjkajo sploh podatki. Približno površino te občine sem določil v skladu s podatki knjige o «Ljudskem štetju v Julijski Krajini od 1. decembra 1921.»⁴²⁾.

⁴⁰⁾ Kr. odlok-zakon od 2. II. 1927 šte. 1. (G. U. od 11. I. 1927. šte. 7).

⁴¹⁾ Dizionario dei Comuni del Regno secondo la circoscrizione amministrativa e l'ordine alfabetico al 31 marzo 1927. Izdal Istituto Centrale di Statistica del Regno d'Italia. Roma 1927.

⁴²⁾ Censimento della Popolazione del Regno d'Italia al 1° dicembre 1921. III. Venezia Giulia. Ministero dell'Economia Nazionale. Roma 1926.

Štev.	O B Č I N A		površina ha	Število prebivalcev	
	slovensko ime	uradni naziv		legalno	provtal
Goriška pokrajina. — (Provincia di Gorizia.)					
1	Ajba	Aiba	2243	1280	1235
2	Ajdovščina	Aidussina	142	1104	1091
3	Anhovo	Ancova Corada	3050	1713	1673
4	Avče	Auzza	1034	572	539
5	Bajnsice	Santo Spirito della			
		Bainsizza	1444	833	801
6	Bate	Baitaglia della			
		Bainsizza	2341	1033	996
7	Biljana	Bigliana	959	1325	1299
8	Bilje	Biglia	440	1243	1236
9	Bovec	Plezzo	8465	2339	1834
10	Brazzano	Brazzano	492	964	929
11	Breginj	Bergogna	2920	1448	1306
12	Brestovica	Brestovizza in Valle	1386	676	666
13	Brje	Boriano	650	463	439
14	Budanje	Budagne	753	1050	996
15	Capriva	Capriva di Cormons	619	1370	1353
16	Cerkno	Circhina	12115	6984	6605
17	Col	Zolla	3387	958	1004
18	Corona	Corona	285	533	531
19	Čekovnik	Ceconico	3598	322	304
20	Čepovan	Chiapovano	2012	1169	1057
21	Čezsoča	Oltresonzia	3575	721	587
22	Črniče	Cernizza Goriziana	2466	1704	1619
23	Črni vrh	Montenero d' Idria	4817*	2018	1984
24	Deskle	Descla	2127	834	798
25	Dol - Otlica	Dol - Otteiza	2567	1753	1660
26	Dole	Dole	2607*	962	879
27	Dolenje	Dolegna del Collio	1284	1429	1435
28	Dornberg	Montespino	1437	2236	2153
29	Dreženca	Dresenza	3641	1045	941
30	Erzelj	Ersel in Monte	490	288	309
31	Fara	Farra d' Isonzo	1013	1768	1766
32	Gaberje	Gàbria	554	623	589
33	Gabrovica	Gabrovizza	621	541	421
34	Goče	Gozza	452	469	459
35	Gojače	Golaci	569	403	403
36	Godovič	Godovici	2191*	1388	1257
37	Gorica	Gorizia	8988	42141	39829
38	Gorjansko	Goriano	1709	870	787
39	Gradišče	Gradisca d' Isonzo	1075	4766	4717
40	Grahovo	Gracova Serravalle	9716	4387	4097
41	Orgar	Gargaro	2596	1403	1382
42	Idrsko	Idresca d' Isonzo	1105	618	597
43	Idrija	Idria	1168	5427	5592

Štev.	O B Č I N A		površina ha	Število prebivalcev	
	slovensko ime	uradni naziv		legalno	pristoi
44	Kal	Cal di Canale	3776	2666	2387
45	Kamnje	Camigna	753	651	615
46	Kanal	Canale d' Isonzo	2278	1704	1683
47	Kobarid	Caporetto	1407	1229	1160
48	Kobljaglava	Cóbbia	956	520	466
49	Kojsko	San Martino Quisca	2885	4346	4172
50	Komen	Comeno	2381	2424	2299
51	Kožbana	Cosbana nel Collo	2077	1278	1256
52	Kred	Creda	2965	1540	1457
53	Krmin	Cormons	2606	6362	6438
54	Ledine	Ledine	1100*	898	847
55	Libušnje	Libussina	4830	1423	1337
56	Livek	Luico	1149	632	565
57	Log	Bretto	5218	750	632
58	Lokavec	Locavizza di Aidussina	1474	1080	1026
59	Lokovec	Locavizza di Canale	1931	1425	1343
60	Lože	Lose	379	429	444
61	Marijan	Mariano dei Friuli	549	1423	1386
62	Medana	Medana	682	986	979
63	Medeja	Medea	730	1253	1216
64	Miren	Merna	470	1540	1530
65	Morar	Moraro	350	774	343
66	Moša	Mossa	609	1315	1329
67	Opatjeselo	Opacchiasella	2722	1182	1115
68	Osek	Ossecca Vittuglia	2036	1012	992
69	Ozeljan	Osseglano San Michele	872	1091	1073
70	Planina	Planina	757	767	746
71	Pliskovica	Pliscovizza della Madonna	1219	761	718
72	Podkraj	Pocrai del Piro	3469	965	983
73	Podraga	Podraga	695	494	502
74	Ponikve	Paniqua	1670	1097	1106
75	Prvačina	Prevàcina	555	1206	1220
76	Ranče	Ranziano	1469	2522	2462
77	Rihemberg	Rifembergo	2550	2764	2633
78	Ročinj	Ronzina	944	793	760
79	Romans	Romans	1070	2209	2165
80	Sedlo	Sèdula	1215	1024	991
81	Sela	Sella delle Trincee	642	404	343
82	Skrilje	Scrilla	1612	1001	954
83	Slap	Slappe Zorzi	512	543	536
84	Soča	Sònzia	6201	873	707
85	Sovodnje	Savogna d' Isonzo	1185	1203	1206
86	Spodnja Idrija	Idria di Sotto	2308*	2142	2078
87	Srpenica	Serpenizza	1334	515	465
88	Sv. Križ	Santa Croce di Aidussina	1121	1881	1770
89	Sv. Lavrenc pri Moši	San Lorenzo di Mossa	436	1180	1146
90	Sv. Lucija	Santa Lucia di Tolmino	3440	2810	2680

Štev.	O B Č I N A		površina ha	Število prebivalcev	
	slovensko ime	uredni naziv		legalno	prisotni
91	Šebrelje	Sebreglie	2663	979	955
92	Šempas	Sambasso	594	1044	989
93	Škrbina	Scherbina	872	578	554
94	Šmarje	Samària	1141	1147	1121
95	Štarjel	San Daniele del Carso	1636	1075	1081
96	Števerjan	San Floriano del Collio	1340	2122	2086
97	Šturje	Sturia delle Fusine	1830	1361	1304
98	Št. Vid	San Vito di Vipacco	5924	1476	1381
99	Št. Viška Gora	Monte San Vito	4621	1928	1856
100	Temnica	Temenizza	2784	1477	1089
101	Tolmin	Tulmino	11712	5001	5057
102	Trenta	Trenta d'Isonzo	10366	420	369
103	Tribuša	Tribussa	2355	762	697
104	Trnovo	Tarnova della Selva	6339	1488	1446
105	Trnovo (ob Sotči)	Ternova d'Isonzo	1052	302	273
106	Ustje	Ustie	255	386	376
107	Velike Žablje	Sable Grande	310	412	397
108	Veliki Dol	Dol Grande	585	582	557
109	Versa	Versa	464	701	671
110	Villese	Villesse	1175	1339	1309
111	Vipava	Vipacco	1105	1425	1355
112	Vogrsko	Ville Montevercchio	819	1025	1009
113	Vojsko	Voschia	3638	792	740
114	Vojščica	Voissizza di Comeno	696	544	514
115	Volče	Volzana	2994	1729	1527
116	Vrabče	Monte Urabice	2239	848	823
117	Vrhopolje	Verpogliano	677	884	863
118	Vrtoljba	Vertoba in Campi Santi	1215	2501	2431
119	Vrtovin	Vertovino	1613	736	675
120	Zagraj	Sagrado	1317	2018	1993
121	Žaga	Saga	2572	650	593

Celotna pokrajina 263615 209692 200707

Pulska pokrajina. — (Provincia di Pola ali Istria.)

1	Bale	Valle d'Istria	8231	2550	2597
2	Barban	Barbana d'Istria	10481	4569	4393
3	Boljun	Bogliuno	13288*	4041	3825
4	Buje	Bule d'Istria	7844	7464	7375
5	Buzet	Pinguente	12609*	10329	10049
6	Cres	Cherso	28897*	7987	7214
7	Črni vrh	Verteneglio	3760	2862	2825
8	Dekani	Villa Decani	7193*	6932	6797
9	Draguč	Draguccio	6000*	1534	1495
10	Grožnjan	Grisignana	6578	4026	3992

Štev.	O B Č I N A		površina ha	Število prebivalcev	
	slovensko ime	uradni naziv		legalno	prisotni
11	Herpelje-Kozina ¹⁾	Erpelie - Cosina	7786*	2700	2602
12	Izola	Isola d' Istria	2929	8608	8457
13	Kanfanar ²⁾	Canfanaro	7023*	2995	2970
14	Koper	Capodistria	4060*	12489	12654
15	Labin	Albona	20745	13780	14197
16	Mali Lošinj	Lussinpiccolo	4910	7529	7031
17	Marezige	Maresego	3700	5173	5170
18	Materija	Matteria	13699*	4876	4566
19	Molovun	Montona	8850	6401	6321
20	Nerezine ³⁾	Neresine	7684*	2158	2030
21	Novi grad	Cittanova d' Istria	2239	2258	2221
22	Oprtalj	Portole	8804	5714	5647
23	Osor ⁴⁾	Ossero	7257*	1024	933
24	Pazin	Plisino	28400	18370	17915
25	Piran	Pirano	7973	14799	14158
26	Plomin	Fianona	8060	4866	4258
27	Podgrad	Castelnuovo d' Istria	17217	7670	7259
28	Poreč	Parenzo	13903	12473	12252
29	Pula	Pola	22497	49339	49323
30	Roč	Rozzo	6099*	5230	5006
31	Rovinj ⁵⁾	Rovigno d' Istria	6624	11078	10863
32	Slum-Lanišče	Silun - Mont' Aquila	— ⁶⁾	4097	3841
33	Svetvincenat	Sanvincenti	5746	5101	5105
34	Sušnjevice	Valdarsa	5548	2293	2128
35	Šmarje pri Kopru ⁷⁾	Monte di Capodistria	3758	4411	4397
36	Tinjan	Antignana	5532	4322	4218
37	Umag	Umago	6206	6435	6342
38	Vele Lošinj	Lussingrande	2373	2260	2064
39	Vižinada	Visinada	6529	4517	4409
40	Vižnjan	Visignano d' Istria	6836	5138	5009
41	Vodnjan	Dignano d' Istria	17340	10668	10536
42	Vrsar	Orsera	7748	5179	5171
43	Žminj	Gimino	8454	5824	5680

Celotna pokrajina 401178⁸⁾ / 306069 299295

1) S kr. odl. od 24. II. 1916. štev. 425 se je prenesel sedež te občine v Klanec (San Pietro di Madrasso).

2) Od te občine se je odcepila frakcija Rovinjsko selo in priključila Rovinju.

3) S kr. odl. od 30. XII. 1923. štev. 2942 nastala iz frakcij: Nerezine, Punta Križa in Sv. Jakob, odcepljenih od občine Osor.

4) Zmanjšana za gorlomenjene frakcije, ki so se združile v samostojno občino Nerezine in povečana z istim odlokom za frakciji Belej in Ustrine od občine Cres.

5) Povečana za frakcijo Rovinjsko selo, odcepljeno od občine Kanfanar.

6) „Dizionario dei Comuni del Regno“ nima tega podatka. Po obsegu prejšnjih občin in približnem obsegu sedanjih občin znaša površina občine Slum-Lanišče približno 9850 ha.

7) S kr. odl. od 30. I. 1927. štev. 199 se je prenesel sedež občine Pomjan (Paugnano) iz Pomjana v Šmarje in je zadobila občina tudi ime po novem občinskem sedežu.

8) Vključeno je tudi površina občine Slum-Lanišče, kakor je navedena pod črto-

Štev.	O B Č I N A		površina ha	Število prebivalcev	
	slovensko ime	uradni naziv		legalno	prisotni ³
Reška pokrajina. — (Provincia di Fiume ali Carnaro.)					
1	Berseč	Bersezio del Quarnaro	1779*	1130	993
2	Ilirska Bistrica	Bisterza	933	886	872
3	Jablanica	Castel lablanizza	3968	2431	2306
4	Jelšane	Elsane	10310	4501	4127
5	Klana ¹⁾	Clana	1752*	1861	1751
6	Knežak	Fontana del Conte	19334	3006	2773
7	Lovran	Laurana	2782	3838	3648
8	Matulje ²⁾	Mattuglie	10748*	7340	7026
9	Moščenice	Moschiena	2910*	2266	2067
10	Prem ³⁾	Primano	2362	1661	1547
11	Reka ⁴⁾	Fiume	1750	45857	45857
12	Trnovo	Torrenova di Bisterza	4880	3709	3676
13	Veprinac	Apriano	4642	2762	2892
14	Volosko-Opatija	Volosca - Abbazia	207	5025	5062
15	Zagorje	Sagoria San Martino	1830	1032	946

Celotna pokrajina | 70187 | 87305 | 85543

1) Nastala s kr. odl. od 11. novembra 1925. štev. 1715 (G. U. št. 239 po odcepitvi frakcij Klana, Lisac in Skalnica od občine Matulje.

2) Zmanjšana za omenjene tri frakcije, ki tvorijo sedaj občino Klana.

3) S kr. odl. od 16. X. 1924. štev. 1797 so se združile občine Celje, Janeževo Brdo, Kilovče, Rateževo Brdo, Prem in Smerje v eno samo občino pod imenom Prem.

4) Podatki se nanašajo na posebno štetje, ki se je vršilo 1. jan. 1925. Izdani so bili od Osrednjega statističnega urada v posebni knjižici „Censimento della Popolazione del Comune di Fiume al 1. gennaio 1925“. Rim 1926.

Tržaška pokrajina. — (Provincia di Trieste.)

1	Avber	Alber di Sesana	931	529	488
2	Britof ¹⁾	Cave Auremiane	2247	1039	990
3	Bukovje	Bucùie	4499	637	598
4	Devin	Duino	1776	650	658
5	Doberdob	Doberdò del Lago	1049	502	516
6	Dolina	San Dorligo della Valle	4153*	5284	5118
7	Dutovlje	Duttogliano	1193	1100	987
8	Fogliano	Fogliano di Monfalcone	777	2134	2157
9	Gradež	Grado	11540	5357	5219
10	Hrenovice	Crenovizza	5192	2507	2463
11	Kopriva	Capriva del Carso	605	397	362
12	Košana	Cossana	4180	2044	1769
13	Lokev	Corgnale	1828	1369	1230
14	Mavhinje	Malchina	1138	775	741
15	Milje	Muggia	3234*	11548	11484
16	Nabrežina	Aurisina	1003	1831	1863

¹⁾ S kr. odlokom od 14. V. 1927 štev. 714 (G. U. od 18. V. 1927. štev. 115) so bile občine Britof, Famlje in Gorenje Vreme združene v eno same občino pod imenom Britof.

Štev.	O B Č I N A		površina ha	Število prebivalcev	
	slovensko ime	uradni naziv		legalno	prisotni
17	Naklo ¹⁾	Nacla San Maurtizio	6915	5036	2865
18	Postojna ²⁾	Postumia	10173*	4924	4936
19	Ronke	Ronchi dei Legionari	1701	4628	4846
20	San Canzian d' Isonzo	San Canzian d' Isonzo	3447	3448	3386
21	San Pier d' Isonzo	San Pier d' Isonzo	908	1524	1516
22	Senožeče ³⁾	Senosècchia	7314	1672	1634
23	Sežana ⁴⁾	Sesana	6903	3682	3605
24	Skopo	Scoppo	770	579	485
25	Slavina	Villa Slavina	5057	2016	1906
26	Slivno	Slivia	628	338	342
27	Starancan	Starancano	1758	1373	1389
28	Šempolaj	San Pelagio	641	502	481
29	Šmihel	San Michele di Postumia	3704	2308	2131
30	Šljak	San Giacomo in Colle	1460	769	797
31	Št. Peter na Krasu	San Pietro del Carso	7326	3103	3105
32	Tomaj	Tomadio	2235	1498	1365
33	Trst	Trieste	9589	239627	238655
34	Tržič	Monfalcone	1997	10863	11838
35	Turjak	Turriaco	528	1618	1620
36	Veliki Repen	Rupni grande	1598	991	937
37	Zgonik	Sgonico	3129	1522	1458

Celotna pokrajina 122526 327724 325940

1) S kr. odl. od 18. XI. 1926. št. 2140 povečana za občino Rodič.

2) S kr. odl. od 7. VIII. 1925. štev. 1504 povečana za občino Kačja vas.

3) S kr. odl. od 14. X. 1926. štev. 1430 so se združile občine Dolenja vas, Laže, Senožeče in Sinadole v eno samo občino pod imenom Senožeče.

4) S kr. odl. od 8. V 1925. štev. 770 (G. U. od 25. V. 1925. štev. 121), so bile občine Povir, Sežana in Štorje združene v eno samo občino pod imenom Sežana.

V Videmski pokrajini. — (Prov. di Udine ali Friuli) so :

1	Aiello	Aiello	728	1713	1595
2	Bela peč	Fusine in Valromana	2896	898	866
3	Campolongo al Torre	Campolongo al Torre	589	1245	1189
4	Chiopris-Viscone	Chiopris - Viscone	903	1048	1023
5	Cervinjan	Cervignano del Friuli	784	3418	3304
6	Ioannis	Ioannis	575	719	696
7	Lipaljaves	Laglesie San Leopoldo	2227	322	343
8	Muscoli-Strassoldo	Muscoli - Strassoldo	1424	1895	1834
9	Naborjet	Malborghetto	5047	631	656
10	Oglej ¹⁾	Aquileia	8782*	8779	8687
11	Perteole	Perteole	960	1817	1792
12	Ruda	Ruda	921	1697	1675

1) S kr. odl. od 30. XII. 1925. št. 2907 sta mu bili priključeni odpravljeni občini Flumicello in Terzo.

Štev.	O B Č I N A		površina ka	Število prebivalcev	
	slovensko ime	uradni naziv		legalno	prisotni
13	San Vito al Torre	San Vito al Torre	1158	1822	1848
14	Scodovacca	Scodovacca	641	1045	1048
15	Tapogliano	Tapogliano	501	662	645
16	Trbiž	Tarvisio	9523*	4068	4005
17	Ukve	Ugovizza - Valbruna	6687*	896	771
18	Villa Vicentina	Villa Vicentina	545	1246	1246
19	Visco	Visco	352	895	933
20	Žabnice	Camperosso in Valcanale	5659	897	905
—	(Pontabelj) ¹⁾	—	4364	707	702
V Videmski pokrajini			55264	56420	55736
1) S kr. odl. od 15. VIII. 1924. štev. 1544, se je ta občina priklopila že prej v stari Videmski pokrajini obstoječi občini Pontebba.					
Zadrška pokrajina. — (Provincia di Zara.)					
1	Lastovo	Lagosta	5267	1605	1558
2	Zadar	Zara	5734	16650	17065
Celotna pokrajina			11001	18255	18625

Sicer pa moram omeniti, da goriomenjeni «Seznam občin» nima podatkov glede površine za celotne pokrajine, temveč samo za posamezne občine vse države v alfabetskem redu.

Sploh vlada glede teh podatkov še precejšnje nesoglasje. Tako navaja knjiga «L'economia della Regione Giulia nel 1926», ki jo je izdal Gospodarsko-statistični zavod v Trstu l. 1926., sledeča števila za površino posameznih pokrajin: za Tržaško 1.296 km², za Pulsko 4.035 km², za Reško 591 km², in za Zadrsko 110 km². (Goriška pokrajina tedaj ni še obstojala).

Statistični mesečni vestnik «Bollettino mensile di Statistica», ki ga izdaja statistični urad kraljevine Italije, je v letošnji januarski številki podal sledeče podatke glede površine (o katerih pa izrecno pravi, da niso še definitivni): za Goriško pokrajino 266.758 ha, za Pulsko 397.681 ha, za Reško 70.187 ha, za Tržaško 122.000 in za Zadrsko 11.010 ha, kar pa je razun podatkov za Reško in Zadrsko pokrajino v nesogla-

sju s podatki za posamezne občine po omenjenem «Seznamu občin».

Predal z nadpisom «legalno število prebivalcev» prinaša število prebivalcev, ki so imeli o času ljudskega štetja svoje bivališče (residenza) v kraju. To število je bilo priznано za legalno v smislu čl. 9 zakona od 7. aprila 1921. štev. 457.⁴³⁾

Vse v preglednici navedene občine (izvzemši mesto Reka) spadajo v smislu že navedenega kr. odloka od 24. III. 1923. štev. 601 (G. U. od 19. aprila 1923. št. 92) pod prizivni dvor v Trstu, in sicer do tedaj, ko bodo izenačeni vsi procesualni zakoni.

Prizivnemu zboru v Trstu so tako podrejene sledeče civilne in kazenske zbornesodnije:

Gorica, Koper (z navedenim odlokom novoustanovljena), Pula, Reka, Trst in Zadar.

Goriška civilna in kazenska zborna sodnija (tribunal) obsega sledeče sodne okraje (mandamente):

Ajdovščina z občinami: Ajdovščina, Budanje, Col, Črnice, Dol-Otlica, Erzelj, Gaberje, Goče, Gojače, Kamnje, Lokavec, Lože, Planina, Podkráj, Podraga, Rihemberg, Skrilje, Slap, Sv. Križ, Šmarje, Šturje, Št. Vid, Ustje, Velike Žablje, Vipava, Vrabče, Vrhpolje in Vrtovin;

Bovec z občinami: Bovec, Čezsoča, Log, Soča, Srpenica, Trenta, Trnovo in Žaga;

Červinjan: Aiello, Campolongo al Torre, Červinjan, Gradež, Ioannis, Muscoli-Strassoldo, Oglej, Perteole, Ruda, San Vito al Torre, Scodovacca, Tappogliano, Villa Vicentina in Visco;

Gorica z občinami: Bilje, Čepovan, Dornberg, Gorica, Grgar, Kojsko, Miren, Opatjeselo, Osek, Ozeljan, Prvačina, Renče, Sovodnje, Šempas, Števerjan, Tribuša, Trnovo, Vogrsko in Vrtojba;

⁴³⁾ Kr. odl. od 28. VIII. 1924. štev. 1353 (G. U. od 18. IX. 1924. štev. 220).

Gradišče: Corona, Fara, Gradišče, Marijan, Romans, Versa, Villesse in Zagraj;

Idrija: Cerčno, Čekovnik, Črnivrh, Dole, Godovič, Idrija, Ledine, Spodnja Idrija in Vojsko;

Kanal: Ajba, Anhovo, Avče, Banjšice, Bate, Deskle, Kal, Kanal, Lokovec in Ročinj;

Komen: Brestovica, Brje, Gabrovica, Gorjansko, Kobljaglava, Komen, Pliskovica, Sela, Škrbina, Stanjel, Temnica, Veliki dol in Vojščica;

Krmin: Biljana, Brazzano, Capriva di Cormons, Chiopris-Viscone, Dolenje, Kožbana, Krmin, Medana, Medeja, Morar, Moša in Sv. Lovrenc pri Moši;

Tolmin: Breginj, Dreženca, Grahovo, Idrsko, Kobarid, Kred, Libušnje, Livek, Ponikve, Sedlo, Sv. Lucija, Šebrelje, Št. Viška Gora, Tolmin in Volče; ter

Trbiž: Bela peč, Lipalja ves, Naborjet, Trbiž, Ukve in Zabnice.

Koprska civ. in kaz. zborna sodnija obsega sodne okraje:

Bistrica: Bistrica, Jablanica, Jelšane, Knežak, Materija, Podgrad, Prem, Trnovo in Zagorje;

Buje: Buje, Črni vrh, Grožnjan, Novigrad in Umag;

Koper: Dekani, Herpelje-Kozina, Koper, Marezige in Šmarje;

Motovun: Motovun, Oprtalj, Višnjan in Vižinada;

Piran: Izola in Piran; ter

Volosko-Opatija⁴⁴⁾: Beršeč, Klana, Lo-

⁴⁴⁾ S kr. odl. od 30. XII. 1923. šte. 2785 (G. U. od 31. XII. 1923. šte. 306) se je sodni okraj Volosko-Opatija izločil iz okrožja sodnega dvora v Kopru in dodelil okrožju odnega dvora v Puli.

Po ustanovitvi Reške pokrajine je bilo s kr. odl.-zakonom od 20. III. 1924. šte. 373 (G. U. od 27. III. 1924. šte. 74) odredjeno, da ostane volosko-opatijski sodni okraj do nadaljne odredbe prideljen zborni sodniji v Kopru.

vrana, Moščenice, Matulje, Veprinac in Volosko-Opatija.

Pulska civ. in kaz. zborna sodniija obsega sodne okraje:

Buzet: Buzet, Draguč, Roč in Slum-Lanišče;

Cres: Cres;

Labin: Labin in Plomin;

Lošinj: Mali Lošinj, Nerezine, Osor in Vele Lošinj;

Pazin: Boljun, Pazin, Sušnjeвица, Tinjan in Zminj;

Poreč: Poreč in Vrsar;

Pula⁴⁵⁾: Pula;

Rovinj: Bale, Kanfanar in Rovinj; ter

Vodnjan: Barban, Svetvincenat in Vodnjan.

Tržaška civ. in kaz. sodniija obsega sodne okraje:

Postojna: Bukovje, Košana, Slavina, Šmihel, in Št. Peter na Krasu;

Senožec: Britof, Hrenovice in Senožec;

Sežana: Avber, Dutovlje, Kopriva, Lokev, Naklo, Sežana, Skopo, Štjak, Tomaj, Veliki Repen in Zgonik;

Trst⁴⁶⁾: Trst;

⁴⁵⁾ V smislu kr. odlokov šte. 601 in 602 od 24. III. 1923. je bil pulski sodni okraj razdeljen v dva okraja: I. okraj je obsegal te mestne okraje: Mesto, Arena, San Martino, San Policarpo, Porta Aurea in Zaro;

II. okraj pa katastralne občine: Altura, Fažana, Galežana, Kavran, Lobarika, Ližnjan, Medulin, Montič, Peroj, Pomer, Premantura, Sišan, Štinjan in mestne okraje, ki niso omenjeni pri I. okraju.

Razdelitev je stopila v veljavo oktobra 1923. S kr. odlokom-zakonom od 23. V. 1924. št. 772 (G. U. od 27. V. 1924. šte. 125) in s kr. odl. od 27. XI. 1924. št. 2057 (G. U. od 22. XII. 1924. šte. 297) sta se oba okraja zopet združila v en sam okraj.

⁴⁶⁾ Z že omenjenim odlokom od 24. marca 1923. šte. 601 in z odl. šte. 602 od istega dne je bil tržaški sodni okraj razdeljen v tri okrajne preture:

Tržič: Devin, Doberdob, Fogliano, Mavhinje, Nabrežina, Ronke, San Canzian d'Isonzo, San Pier d'Isonzo, Slivno, Starancan, Šempolaj, Tržič in Turjak.

Zadrška civ. in kaz. zborna sodnija obsega okraja:

Lastovo: Lastovo in

Zadar: Zadar.

Mesto **Reka** ima v smislu kr. odloka-zakona od 20. marca 1924, šte. 373 (G. U. od 27. III. 1924, št. 74) lastno preturo, lasten tribunal in lasten prizivni dvor.

V občinski upravi pa je med tem nastala velika sprememba. S kr. odlokom od 4. februarja 1926.⁴⁷⁾ so

I. okraj je obsegal: mestne okraje III (Novo mesto), IV (Nova mitnica) in V (Stara mitnica); od predmestja: Kolonjo, Vrdelo, Rojan, Škorkljo, Greto in Barkovlje, ter od zgornje okolice: Sv. Križ, Prosek, Miramar, Kontovel, Opčine, Bane in Trebče;

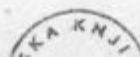
II. okraj: mestne okraje I (Sv. Vid), II (Staro mesto) in VI (Sv. Jakob); in od predmestja: Kjarbolo zgornjo, Sv. Marijo Magdaleno zgornjo, Kjadin in Rocol;

III. okraj: od predmestja: Škedenj, Sv. Marijo Magdaleno spodnjo, Kjarbolo zgornjo in Lonjer, od zgornje okolice: Padriče, Gropado, Bazovico in Lipico, ter občini: Dolina in Milje.

Poleg teh treh pretur za civilne, trgovske in pomorske stvari je poslovala še posebna «mestna pretura» (pretura urbana), za reševanje kazenskih zadev v območju vseh treh navedenih okrajev.

Razdelitev je stopila v veljavo 1. oktobra 1923. Kr. odlok-zakon od 23. maja 1924, št. 772 (G. U. od 27. V. 1924, št. 125) pa je odredil zopetno združenje več mandamentov nahajajočih se v eni in isti občini v eno samo preturo. Kr. odl. od 27. XI. 1924, št. 2057 (G. U. od 22. XII. 1924, št. 297) je prinesel določila za izvršitev tega odloka-zakona. V Trstu se je vršila združitev 15. januarja 1925. Pretura v Trstu je sedaj zopet razdeljena v Preturo za civilne stvari in v Preturo za kazenske stvari.

⁴⁷⁾ (G. U. šte. 40), spremenjen v zakon od 25. VI. 1926, šte. 1262. Spremembe sta prinesla kr. odlok-zakon od 9. maja 1926, šte. 818. (G. U. št. 117) in kr. odlok-zakon od 16. XII. 1926, šte. 2124 (G. U. šte. 295). Z zadnjim odlokom se je odpravila nezdružljivost med izvrševanjem poslov poslanca in podeštata, kakor jo predvideva člen 288 občinskega in pokrajinskega zakona.

bili odpravljeni vsi izvoljeni sindaki in izvoljeni občinski sveti, kjer so ti še poslovali, ter morebitni komisarji, kjer je bila občinska uprava v njih rokah, v vseh občinah z manj nego 5000 prebivalci in je bila uprava poverjena podeštatom, ki se imenujejo s kr. odlokom.

Podeštata je po prvotno veljavnih določilih smelo podpirati v slučajih, kjer bi to prefekt smatral za potrebno, nekako občinsko svetovalstvo. Člani tega svetovalstva, kojih število ne bi smelo biti manjše od šest, so se imeli imenovati s prefektovim odlokom, in sicer ena tretjina neposredno, druga pa po izberi izmed kandidatov, ki bi jih predlagali od prefekta v to določene gospodarske ustanove, sindikati in druga krajevna društva. To občinsko svetovalstvo (*consulta comunale*) bi imelo samo svetovalno nalogo in bi izražalo svoje mnenje o zadevah, ki bi mu jih podeštat predlagal. Mnenje občinskega svetovalstva je bilo predpisano samo glede bilančnega zaključka in za daljše aktivne in pasivne obveznosti.

V Pulski in Reški pokrajini je prenehala poslovna doba izvoljenih občinskih svetov in sindakov, odnosno vladnih in prefekturnih komisarjev v občinah z manj nego 5000 prebivalci z 21. aprilom 1926.⁴⁸⁾ V Tržaški pokrajini s 16. majem 1926.⁴⁹⁾, v Videmski pokrajini (h kateri je pripadala tedaj še tudi sedanja Goriška pokrajina) 26. septembra 1926.⁵⁰⁾

Toda ne samo v upravi občin je nastala sprememba. Po čl. 10. se sme namreč uprava dveh ali več sosednjih občin poveriti enemu samemu podeštatu. Taka personalna unija več občin se je v velikem številu slučajev tudi izvedla, tako za občini Knežak in Zagorje ter za Ilirsko Bistrico in Trnovo v Reški pokrajini; za Nabrežino, Šempolaj, Slivno, Mavhinje in Devin; za Britof, Gorenje Vreme in Famlje; za Hrenovice in Bukovje; za Dutovlje, Skopo in Koprivo; za Naklo, Lokev in Rodik; za Šmihel in Košano; za

⁴⁸⁾ Kr. odlok od 11. IV. 1926. šte. 576. (G. U. od 14. IV. 1926 šte. 87).

⁴⁹⁾ Kr. odlok od 6. V. 1926. šte. 760 (G. U. šte. 111).

⁵⁰⁾ Kr. odlok od 16. IX. 1926. šte. 1610. (G. U. šte. 221).

Sežano, Povir in Štorje; za Zgonik in Veliki Repen; za Senožeče, Laže, Sinadole in Dolenjo vas; za Tomaj, Štjak in Avber v Tržaški pokrajini; za Sv. Lucijo in Volče; za Ajdovščino, Šturje, Ustje in Planino; za Črniče, Gojače, Vrtovin in Kamnje; za Sv. Križ, Lokavec, Skrilje in Velike Žablje; za Št. Vid, Vrabče in Podrago; za Vipavo, Budanje, Vrhpolje, Slap, Goče in Lože; za Podkraj in Col; za Anhovo in Deskle; za Bate in Banjšice; za Kanal, Avče, Ajbo in Ročinj; za Lokovec, Čepovan in Tribuša; za Miren, Standrež in Sovodnje; za Dornberg in Prvačino; za Osek, Šempas in Ozeljan; za Podgoro in Števerjan; za Renče, Bilje in Vogrsko; za Solkan in Grgar; za Šempeter in Vrtojbo; za Komen, Gabrovico, Gorjansko in Škrbino; za Veliki dol, Brje in Pliskovico; za Štanjel, Šmarje, Gaberje, Kobljaglava in Erzelj; za Temnico, Vojsčico, Sela in Brestovico; za Bovec, Sočo in Čezsočo; za Kobarid, Kred, Dreženco, Idrsko in Trnovo; za Breginj in Sedlo; za Šebrelje in Ponikve; za Čehovnik in Dole; za Godovič in Črni vrh; za Biljano in Medano v tedanji Videmski pokrajini.

Iz take personalne unije pa je v marsikaterem slučaju nastala teritorijalna unija: tako občin Britof, Gorenje Vreme in Famlje; občin Naklo in Rodik; občin Sežana, Povir in Štorje ter občin Senožeče, Laže, Sinadole in Dolenjas.

Takih združitvev pa moramo pričakovati še več, zlasti odkar je dobila vlada polno moč⁵¹⁾, da tudi izven slučajev, ki jih predvideva občinski in pokrajinski zakon od 4. II. 1915., in brez predpisanega postopanja, odredi tekom dveh let od 31. marca 1927. dalje revizijo v obsegu občin.

Že po zakonu od 4. februarja 1926. je smela vlada tudi v občinah z več nego 5000 prebivalci imenovati podeštate, ako so bili dotični občinski sveti tekom dveh zaporednih let dvakrat razpuščeni, kar se pa v nobeni slovanski občini Julijske Krajine ni zgodilo, iz enostavnega vzroka, ker v nobeni občini ni bil ob-

⁵¹⁾ Kr. odlok-zakon od 17. III. 1927. šte. 383. (G. U. od 31. III. 1927, šte. 75).

činski svet dvakrat razpuščen; kajti enkrat postavljenemu komisarju se je podaljšala vedno z nova poslovna doba za nadaljne tri mesece, z motivacijo, da niso še občinske finance in javne občinske službe urejene in da se itak volitve ne morejo vršiti.

S kr. odlokom od 3. septembra 1926. štev. 1910. (G. U. št. 267), pa je bilo tudi temu konec. Zakon o uvedbi podeštatov se je namreč raztegnil na vse občine neglede na število prebivalcev in s sledečimi modifikacijami:

«Za občine, ki imajo več nego 20.000 prebivalcev ali ki so glavno mesto pokrajine, imenuje minister za notranje zadeve po enega podpodeštata za občine z manj nego 100.000 prebivalci, za večje občine pa po dva.»

«V občinah z več nego 20.000 prebivalci ali v občinah, ki so sedež prefektore, (v drugih občinah torej ne, kakor je to predvideval zakon od 4. februarja 1926.) stoji podeštatu ob strani posebno svetovalstvo, ki ga tvorijo v občinah z manj nego 100.000 prebivalcev 24 člani, v večjih od 24 do 40 članov.»

«Število določi prefekt. Svetovalci se izbirajo iz ternov, ki jih stavijo sindikalne organizacije (in samo te, ne druge organizacije v smislu prvotnega zakona o podeštatih). Pravico izbire ima za občine z več nego 100.000 prebivalci minister za notranje zadeve, za manjše pa prefekt. Tozadevni pravilnik bo izdal minister za notranje zadeve v sporazumu z ministrom za sindikalne korporacije.»

Pravilnik do danes ni še izšel. Radi tega ni bilo še nikjer svetovalstvo imenovano, dasi je že za vse občine pretekel rok za odpravo redne in izredne občinske uprave in za uvedbo podeštatstva.

Že koncem leta 1926. so bili instalirani prvi podeštati v Gorici, Puli in Zadru.

16. januar 1927. je bil določen kot termin za uvedbo podeštatov v vse občine Reške, Tržaške in Videmske pokrajine⁵²⁾; 3. april za občine Goriške in

⁵²⁾ Kr. odlok od 9. I. 1927. štev. 4. (G. U. od 12. I. 1927. štev. 8).

Pulske pokrajine⁵³⁾; za Videmsko pokrajino se je termin podaljšal do 22. marca⁵⁴⁾; za Tržaško pokrajino pa do 21. aprila 1927.⁵⁵⁾

Kljub temu pa čakata danes še dve mesti na imenovanje podeštata, namreč Reka in Trst, kojih upravo vodita prefekturna komisarja.*)

Občinska uprava je tako prešla v roke od vlade imenovanih podeštatov, iz katerih se bo po intencijah vlade s časom razvila posebna vrsta upravnih funkcijonarjev. Svetovalstvo, ki stoji podeštatom ob strani, bo izbrano izmed oseb, ki jih določijo sindikalne organizacije.

Enaka ureditev se pripravlja, kakor smo že omenili, za pokrajinsko upravo. Od vlade imenovanemu upravnemu odboru bo stalo ob strani od sindikalnih organizacij določeno in od vlade potrjeno svetovalstvo.

Vprašanje je še: Kaj bo z državno zbornico?

Še v februarju 1925.⁵⁶⁾ je bil izpremenjen državni volilni zakon za morebitne prihodnje volitve. Predvsem se je število poslancev zvišalo na 560. Iz prejšnjega edinega volilnega kolegija s 15 okrožji je nastalo ravno toliko okrožij, kolikor je poslancev, tako da bi vsako okrožje volilo po enega poslanca. Tržaška pokrajina bi obsegala 5, Pulska 4, Videmska pokrajina (h kateri je tedaj pripadalo tudi ozemlje sedanje Goriške pokrajine) 14, Reška pokrajina 2 in Zadrska 1 okrožje.

⁵³⁾ Kr. odlok od 24. III. 1927. šte. 365. (G. U. od 28. III. 1927. šte. 72).

⁵⁴⁾ Kr. odlok od 13. III. 1927. šte. 304. (G. U. od 13. III. 1927. šte. 63).

⁵⁵⁾ Kr. odlok od 10. IV. 1927. šte. 473. (G. U. od 13. IV. 1927. šte. 86).

⁵⁶⁾ Kr. odlok od 15. II. 1925. šte. 122. (G. U. od 20. II. 1925. šte. 42).

*) Ko je bil spis že stavljen, je tržaška prefektura 8. junija 1927. izdala sporočilo, da je imenovan tudi podeštat za mesto Trst.

Razmejila so se tudi že okrožja. Razmejitev v Tržaški pokrajini se ni bistveno razlikovala od razdelitve v okrožja za upravne volitve.

Do novih volitev pa ne pride več.

To je izrecno izjavil ministrski predsednik Mussolini v svojem govoru od 27. maja 1927., ki bo po sklepu zbornice javno nabit po vsej državi:

«Ustvarili smo korporativno državo. Korporativna država nas stavi pred vprašanje usode parlamenta. Kaj se bo zgodilo s to zbornico? Ta zbornica, ki je tako izborna, plemenito in vztrajno služila stvari režima, bo živela do konca svoje zakonodajne dobe. Vsi oni, ki so jo hoteli, skoro kakor za kazen, likvidirati ali odpraviti, bodo gotovo razočarani. Toda jasno je, da bodoča zbornica ne more biti podobna današnji.

«Danes, 26. maja pokopavamo na slovesen način laž o splošni in demokratični volilni pravici...

«Tudi v bodoče bo še zbornica, toda ta zbornica bo izvoljena potem državnih korporacijskih organizacij...

«Proti koncu tega leta ali tekom prihodnjega leta bomo določili način, kako se bo izvolila korporativna zbornica italijanske države.»

DR. IVAN MARIJA ČOK :

KORPORATIVNI RED.

V uradnem listu «Gazzetta Ufficiale» št. 87 od 14. 4. 1926. je bil priobčen zakon od 3. 4. 1926. št. 563 «o juridični disciplini kolektivnega delovnega razmerja» (*Disciplina giuridica dei rapporti collettivi del lavoro*). V istem uradnem listu od 7. 7. 1926. pa je izšel kr. dekret od 1. 7. 1926. št. 1130, s katerim se določajo pravila za uveljavljanje prej omenjenega zakona.

S tem so bile ustvarjene nove določbe za urejevanje medsebojnih odnošajev vseh produktivnih sil, toliko onih, ki jih predstavlja delo, kolikor onih, ki jih predstavlja kapital. S tem je bil napravljen tudi glavni korak fašistovske vlade k ustvaritvi korporativnega reda (*ordinamento corporativo*) v državi.

Kaj je korporativni red?

Fašizem si prizadeva, da uvede v državi nov socialni red, v katerem naj po njegovem nauku zmaga je princip organizacije, ki ga predstavlja država, nad principom dezorganizacije, ki ga predstavljajo posamezniki in skupine posameznikov. Medtem ko je po liberalnih načelih država sredstvo, potem katerega naj bi državljani prišli do blagostanja in prospevanja, je fašizmu država, v kateri je združen narod in ki torej predstavlja domovino tega naroda, čisto nekaj drugega. Za fašizem je narodna država ne morda (kakor za liberalizem in socializem) vsota gotove skupine živečih ljudi, temveč «združena enota nepregledne serije rodov, ki jim ti ljudje pripadajo». (Tako definicijo je dal o državi minister pravde A. Rocco). Zato

smatra fašizem interes države kot narodni interes in za to smatra ta interes kot večji, vzvišenejši in važnejši nego interes posameznika ali skupin posameznikov. Zato se morajo po tem nauku interesi posameznikov in skupin posameznikov ukloniti pred interesi države. Egoizem posameznika ali razreda se mora upogniti pred organično enotnostjo naroda.

Fašizem vidi uresničenje teh svojih idej v tem, da združi posameznike in skupine, v kolikor predstavljajo produktivne sile, pod svojim vodstvom k skupnemu delu za višje koristi države, oziroma naroda.

Z drugimi besedami, to prizadevanje je vsmerjeno k cilju, da se dosedanji razredni boji, zlasti med delavci in delodajalci, izločijo in onemogočijo, ter da se prisilijo vse produktivne sile k skupnemu delu vkljub vsem težavam in zaprekam.

V interesu državne skupnosti ne namerava fašistovska država več trpeti egoizma posameznika oziroma skupin na njeno (države) škodo, in tudi ne dopuščati več borbe med posameznimi skupinami (»razredi«), oziroma jim stati pasivno ob strani, temveč hoče aktivno poseči vmes, vplivati, da se nasprotstva omilijo, in v slučaju potrebe postati razsodnik nasprotujočih si in pretiranih zahtev strank, ki so v sporu. Po nauku fašizma nima več biti država na eni strani, na drugi pa posameznik (oziroma skupina posameznikov), kakor da sta si sovražnika, oziroma, v najboljšem slučaju, kakor da ima ena stran (država) le pasivno stati ob strani borbi posameznikov. Med državo in posameznike (oziroma njih skupine), stopijo po korporativnem redu udruženja (sindikati) in sicer udruženja delavcev, udruženja delodajalcev ter udruženja obrtnikov in prostih poklicov. Ta udruženja (sindikate) priznava državna oblast kot taka in se jih poslužuje, da potem njih sodeluje pri regulaciji celokupne narodne produkcije s tem, da jih nadzira, vodi in rešuje spore. Ta udruženja so tako pritegnjena k sodelovanju z vlado v dosego ciljev države.

Cilj je gotovo plemenit in velik. Priznati je treba, da je fašizem z veliko samozavestjo začel hoditi to

novo pot in da je vsaj v teoretičnem pogledu ustvaril nekaj novega in velikega. Kako se bo stvar izkazala v praktičnem življenju, to nam pokaže bodočnost. Sam predsednik vlade in minister pravde sta v svojih govorih pred parlamentom o priliki predložitve zakonskega načrta izjavila, da je to poskus in da zakon ni še popolen ter da bo praksa pokazala poleg njegovih dobrih strani tudi eventuelne hibe, ki se bodo z izkušnjami odpravile in zakon ter uredbe spopolnile.

Tak novi red sodelovanja z združitvijo produktivnih sil potom udruženj (korporacij), v katerih bosta zastopana delo in kapital, se imenuje korporativni red.

Jasno je na prvi pogled, da gre za veliko reformo, potem katere se bo docela izpremenila oblika javnega življenja v socialnem, gospodarskem in seveda tudi političnem pogledu. Potrebno je za to, da se dobro seznanimo ž njo. Doslej se je v to svrho, posebno v našem jeziku, malo storilo, pa tudi italijanski publiki nova reforma ni še prav jasna. To je razumljivo, ker gre pač za veliko reformo, ki je šele v početku svojega razvoja.

Važno pa je, da poznamo njeno vodilno misel ter bomo tako najlažje doumeli njeno strukturo in njene cilje.

Ni slučaj ali naključje, da se uvaja ravno v tem času taka reforma. To je temveč upravičeno ravno v sedanjem historičnem momentu in v sedanjih socialnih in političnih razmerah Italije. Industrija, ki se je v začetku tega stoletja začela precej naglo razvijati, je zadobila v teku vojne vsled mnogih novih in nujnih potreb velik impuls, kateremu je sledila tudi v prvih povojnih časih, takò, da je dosegla visoko stopnjo razvoja. To je seveda imelo za posledico, da so velike mase podeželskega prebivalstva zapustile deželo in napolnile tvornice po velikih mestih. Vsled tega je čedaljebolj raslo delavsko vprašanje. Ta pojav se prikazuje v vseh državah, v katerih se je v zadnjem stoletju industrija mogočno razvila.

Vsled naraščajoče industrije in s tem združenega naraščanja delavskega proletarijata, kakor tudi vsled ogromnega letnega prirastka prebivalstva Italije (vsako leto se prebivalstvo pomnoži za nad pol milijona ljudi) je Italija prisiljena iskati novih poti za ureditev novih vprašanj, ki so se s tem pojavila. Nova reforma ima torej služiti toliko v svrho, da uredi položaj delavstva nasproti kapitalu in odnošaje med delom in kapitalom, kolikor v to, da po možnosti uredi in stopnjuje ter dvigne kolikor mogoče visoko produktivnost celega naroda.

Seveda zahteva obsežnost in radikalnost reforme primerno politično obeležje in močno vlado, ki naj jo izpelje. Obojno je v tem momentu v Italiji podano.

Podjetniki, obrtniki, pa tudi delavci so se že v starih časih in v srednjem veku združevali v razna udruženja za različnimi posebnimi cilji, vendar so bila ta udruženja čisto drugačnega značaja, nego so današnja udruženja. Udruževanja delavcev in podjetnikov v današnjem smislu so pričela pravzaprav še-le z razvojem moderne industrije, to je v početku preteklega stoletja. Zakonodaja francoske revolucije je z zakonom od 13. 6. 1791. (imenovanim po predlagatelju «Lois Le Chapellier») izrecno prepovedala vsako korporacijo (udruženje bodisi podjetnikov ali delavcev) ter je izjavila, da obstojata le zasebni interes vsakega posameznika in splošni interes. Dolgo časa se je moral delavski sloj boriti za pravico združevanja (borba za koalicijsko pravo). Vzporedno s tem je šla tudi borba delavstva za pravico do štrajka. Anglija se je tem zahtevam vdala še le vsled velike gospodarske krize leta 1825., Francija leta 1864., Belgija leta 1886., Italija pa še le leta 1900. Toda komaj je bila pravica koalicije ali združevanja in štrajka dovoljena, se je takoj sprevidela potreba, da se to stanje na kak način uredi, ker je sicer to pomenilo vojno stanje med razredi. Udruževali so se namreč na eni strani delodajalci, na drugi strani delojemalci. Vsaka skupina je zasledovala le svoje interese in tako je prišlo

do ostrih bojev, v katerih se je smatral nasprotnik za smrtnega sovražnika. Čim večje je postajalo število delavcev v kaki državi in čim bolj so se ti zavedali svojih pravic, tembolj je rasla moč delavskih udruženj in tem ostrejša je postajala njih borba proti nasprotni skupini, proti kapitalu. Podjetniki, kapitalisti, od svoje strani so se vsled tega čutili ogrožene in so se zopet udruževali v pobijanje naraščajoče sile delavstva. Če se upoštevajo razvoj, katerega je dosegla industrija v velikih naprednih državah, kakor n. pr. v Angliji, Nemčiji, Franciji, Ameriki itd., in številna moč ter zavednost delavstva v omenjenih deželah, se lahko razume, kako gigantske borbe so v takem položaju nastale.

Stranki, ki sta si v teh borbah stali nasproti, sta imeli na razpolago različna sredstva, obojna sredstva pa so bila strašna. Delodajalci so razpolagali s kapitalom, od katerega je delavec odvisen, če hoče živeti. Delojemalci zopet so se posluževali štrajka, ki je bilo zelo mogočno orožje, posebno, ker se je vsled rastoče zavednosti in solidarnosti delavstva štrajk posameznih grup mogel razširiti na štrajke širših skupin in celo do generalnega štrajka vsega delavstva države.

Nevarnosti take borbe so ogromne v vsakem pogledu. Gotovo pa je, da je taka borba prinašala veliko škodo ne le obema strankama, temveč tudi skupnosti, ker je bila v veliko oviro produktivni zmožnosti naroda.

Nevarnost te borbe pa je toliko večja, ker se prenaša prvotna čisto gospodarska borba na politično polje. Vsaka izmed obeh skupin si prizadeva, da pridobi kolikor mogoče veliko politično moč, da more izvrševati svoj vpliv na zakonodajo dežele v smislu svojih interesov. Zadnji cilj v tem pogledu je seveda vsaki stranki ta, da dobi vso politično moč, z drugimi besedami državo, v svoje roke, z namenom, da vso politično moč potem uporabi, in gotovo tudi izrabi, le v svojem lastnem interesu in na škodo druge skupine.

Država sama je prvotno, potem ko je dovolila svobodo združevanja in štrajka, stala le ob strani te

borbe, dokler je šlo za to, katera stranka bo pridobila nadmoč nad drugo. Državna oblast je pa v svojem lastnem interesu, oziroma bolje rečeno v svojo obrambo, morala nastopiti, kakor hitro je ta borba mogla imeti usodepolnih posledic tudi za državno oblast samo, v kolikor namreč borba ni ostala samo na socialno-gospodarskem terenu, temveč se je prelevila po velikem ali celo v glavnem delu v politično borbo, to je v borbo za državno oblast samo.

Oblika državne intervencije v tej borbi je bila v različnih krajih različna. Ker se je smatral štrajk kot presilno in prenevarno orožje, ki more ogroziti sam obstoj države in njenega obstoječega reda, so se ukrepi nekaterih držav nanašali na prepoved štrajka in s tem v zvezi na prepoved izpore po delodajalcu. Tako so razne države v Ameriki in v Avstraliji že pred vojno prepovedale štrajk in uvedle obligatorično arbitražo, oziroma poravnavo sporov potom državnih sodišč. Tudi Velika Britanija je pravkar v svojem parlamentu po težkih izkušnjah, ki jih je prebila po lanskem generalnem štrajku, kateri ji je zadal v moralnem in gmotnem pogledu težke udarce, sklenila prepoved štrajka.

Bolj radikalno je skušala rešiti to vprašanje Velika ruska revolucija. Tam niso sovjeti, ki so bili navadna sindikalna udruženja delavcev in kmetov, prevzeli le vseh podjetij in privatne lastnine sploh v svojo upravo, temveč so vzeli v svoje roke tudi vso državno oblast. Poskus se ni posrečil, ker se je pokazalo, da ni mogoče združiti državne vlasti s sindikalnimi organizacijami. Prva mora biti neodvisna in vrhovni reprezentant države, a sindikalne organizacije morajo biti od nje odvisne in pod njenim nadzorstvom. Cilji sindikatov in cilji državne oblasti so pač različni; oni zasledujejo, čeprav v okviru skupnosti, vendarle samo koristi skupin posameznikov, med tem ko mora imeti državna oblast vedno le splošno korist pred očmi.

Fašizem je našel novo rešitev. Ne zadovoljuje se s prepovedjo štrajka, ampak hoče biti bolj radikalen in rešiti vprašanje v celem njegovem kompleksu. Tudi noče zagrešiti napake sovjetov, ki so prevzeli državno vlast v svoje roke, ampak hoče, da udruženja, sindikati, združena v korporacije, ostanejo pod kontrolo in v službi državne oblasti, katera ostane neodvisna in nad vsemi kot najvišji reprezentant celokupne državne uprave, to je «narodne volje in narodne koristi.»

Udruženja, imenovana sindikati, ne bodo odslej več kakor doslej popolnoma samosvoja in neodvisna od državne oblasti, temveč stojijo po novem zakonu pod njeno stalno in direktno kontrolo. Ne samo to, sindikati morajo biti tudi državni oblasti na razpolago, v kolikor se jih ona hoče posluževati. V to svrho prizna državna oblast — kakor že zgoraj omenjeno — sindikat kot tak in s tem postane sindikat v gotovem pogledu naravnost državni organ.

Člen prvi uvodoma omenjenega zakona določa v tem oziru sledeče:

Zakonito se lahko priznajo udruženja delodajalcev in delavcev, duševnih in ročnih, ako dokažejo obstoj sledečih pogojev: 1. za udruženje delodajalcev, da prostovoljno vpisani delodajalci zaposlujejo vsaj desetino delavcev, ki so zavisni od podjetij one vrste, za katero je bilo udruženje ustanovljeno in ki obstojijo v okrožju, v katerem udruženje deluje; za udruženje delavcev pa, da predstavlja število prostovoljno vpisanih delavcev vsaj desetino delavcev kategorije, za katero je udruženje ustanovljeno, bivajočih v okrožju, kjer udruženje posluje;

2. da nima udruženje samo to svrho, da brani ekonomske in moralne interese svojih članov, temveč tudi namen vzgajati in poučevati jih moralno in nacionalno in da v ta svoj namen tudi deluje;

3. da nudijo voditelji udruženja garancijo glede zmožnosti, moralnosti in zanesljive nacionalne zavesti.

Pod istimi pogoji se glasom čl. 2. lahko zakonito priznajo udruženja obrtnikov, profesijonistov in slo-

bodnih poklicnikov. S priznanjem je združeno odobrenje pravil sindikata. Vsako udruženje mora imeti predsednika ali tajnika, ki se izvoli; pri udruženjih višjega reda pa mora ta biti potrjen od ministrstva. Zakonito priznanje udruženja ministrstvo v gotovih slučajih lahko prekliče.

Sindikalna organizacija ima v smislu tega zakona, ki hoče po fašistovskem nauku doseči dobrobit posameznika potom dobrobiti naroda, namen, da brani ekonomske in moralne interese svojih članov ter da jih socialno in moralno podpira in vzgaja.

Po členu šestem se sme za vsako kategorijo delodajalcev, delavcev, obrtnikov ali profesijonistov v vsakem kraju zakonito priznati samo eno udruženje. To je izpeljano iz principa, da kadar je sindikat od države priznan, postaja njen organ. Sindikat pridobi s priznanjem v gotovi meri javno-pravni značaj, ker lahko izdaja obligatorične norme in ima pravico nalogati prispevke za sindikat. Za to more za vsako kategorijo biti priznan le en sindikat, ker bi sicer nastala zmeda in nered glede izdajanja norm in pobiranja prispevkov. (V parlamentu so sicer ob priliki razprave o tem zakonu nekateri govorniki izrazili svoje pomisleke proti tej določbi, ki bi se mogla krivo tolmačiti zlasti z ozirom na njene politične posledice; vendar je bil konečno zakon sprejet v tej obliki.)

Ker se priznava od strani državne oblasti v vsakem kraju le po en sindikat za vsako kategorijo, zastopa ta sindikat vse one, ki po svojem poklicu spadajo k tej kategoriji, brez oziroma na to, da li so v sindikatu včlanjeni ali ne. Za to morajo tudi prispevati s prispevkom za sindikat, tudi če niso njegovi člani. (Zakonito priznana udruženja imajo pravico naložiti vsem delodajalcem, delavcem, obrtnikom ali profesijonistom, ki jih zastopajo, ne glede na to ali so vpisani v sindikat ali ne, letni prispevek, ki za delodajalce ne sme biti višji od dnevne plače za vsakega delavca uradnika, za delavce, obrtnike in profesijoniste pa ne višji od enodnevne plače. Podjetja imajo dolžnost prijaviti v to svrhu udruženjem, ki

jih zastopajo, najkasneje do 31. marca vsakega leta število uslužbencev in to pod kaznijo. Za izterjanje prispevkov se uporabljajo predpisi izterjevanja občinskih davkov. Delavcem se odtrgajo prispevki od plače in se vplačajo v blagajno udruženja.)

Zakonito priznana udruženja so juridične osebe.

Nad sindikati izvršuje državna oblast svoje nadzorstvo.

Zakon razlikuje udruženja prvega reda, to so sindikati. Ako se več sindikatov enega okrožja, ene province, več provinc ali lahko tudi cele države združi, nastane udruženje drugega reda ali Zveza sindikatov (italijansko: federazione); več zvez (federacij) tvori potem konfederacijo, ki je udruženje tretjega reda. V konfederacijah se združuje več kategorij delavcev oziroma delodajalcev, ali pa tudi udruženja, ki objemajo gotovo kategorijo dela. Konfederacija je tudi lahko ustanovljena za provinco, za več provinc ali za celo državo. Navadno pa se državna konfederacija ne more ustanoviti nego le za gotovo kategorijo produkcije.

Pravilnik od 1. 7. 1926. dopušča ustanovitev 13 konfederacij: šest za delavce, šest za delodajalce in eno za one, ki izvršujejo slobodne poklice. Državne konfederacije za delavce oziroma delodajalce so razdeljene po sledečih kategorijah produkcije: industrija, poljedelstvo, trgovina, pomorski in zračni transporti, pozemeljski transporti in rečna plovba, banke. Trinajsta konfederacija objema obrtnike in slobodne poklice. Po pravilniku pa ni izključeno priznanje še drugih državnih konfederacij («državnih» je tu mišljeno le v teritorialnem smislu seveda).

Nad konfederacijami je po pravilniku mogoč obstoj tudi generalnih konfederacij, ki objemajo vse delavce ali vse delodajalce ter se torej lahko raztezajo na vse kategorije produkcije, in so po teritoriju lahko provincialne ali državne.

Udruženja višjih redov (federacije, konfederacije itd.) ne morejo imeti kot člane posameznikov, temveč le sindikate. Višja udruženja imajo le namen izvrševati nadzorstveno oblast nad sindikati. Vlada pa

jim lahko odstopi tudi ono pravico nadzorstva in zaščite nad sindikati, ki sicer pripada njej.

Kakor se sme za vsako kategorijo delodajalcev, delavcev, obrtnikov ali profesionistov zakonito priznati samo eno združenje, tako se sme v mejah nakazanega delokroga zakonito priznati tudi samo ena Zveza združenj. Ako je priznana državna federacija za vse kategorije delodajalcev ali poljedelskih ali industrijskih ali trgovskih delavcev, ali za vse obrtnike oziroma profesioniste, tedaj ni dopuščeno priznanje sindikata ali zveze, ki ne bi bil včlanjen pri isti. Združenja pa, ki so brez vladnega privoljenja kakorkoli disciplinarno vezana ali zavisna od organizacije mednarodnega značaja, se ne smejo priznati v nobenem slučaju.

Sindikatom pristojna — kakor že zgoraj omenjeno — pravica, skrbeti za varstvo moralnih in materialnih interesov svojih zastopancev, mora jim nuditi podporo, pouk in izobrazbo. V tem pogledu ostanejo te pravice oziroma obveznosti odslej po zakonu pri sindikatih, in ne pristojajo več zbornicam ali kolegijem profesionistov, kakor n. pr. zdravniški, odvetniški zbornici itd. Le sindikatom pristojna tudi pravica imenovati zastopnike v politične uprave ali tehnične ne organe države ali drugih javnih ustanov, ako so taka imenovanja predvidjena po zakonih in odredbah.

Ta določba je od velikanske važnosti, ker ima vlada namen, preustrojiti ves sistem političnega zastopstva v državi na podlagi sindikatov. Tako se naj n. pr. prihodnji parlament, kakor namerava fašistovska vlada, ne bi več volil od političnih strank, temveč od sindikalnih organizacij. Parlament naj ne bo torej več izraz političnih smernic, ki jih uveljavljajo razne politične stranke, temveč izraz interesov delovnih in pridobitnih slojev vse države.

Seveda se nima omejiti ta določba samo na sestavo parlamenta, ampak ima, kakor rečeno, biti izvedena sploh glede vseh političnih upravnih zastopstev. Tako n. pr. se imajo po izjavi ministra notranjih zadev Federzonija sestaviti pokrajinski sveti, ki bodo

stali imenovanim pokrajinskim odborom ob strani, iz zastopnikov priznanih sindikatov. Ravno tako bodo imenovali priznani sindikati člane občinskih svetovvalstev v vseh občinah z več nego 20.000 prebivalci in v onih manjših občinah, ki so sedež prefektуре.

Razmerje med delavcem in delodajalcem se urejuje na podlagi kolektivne delovne pogodbe (contratto collettivo di lavoro). Gospodar ne more več delati pogodbe z vsakim delavcem posebej (taka pogodba je po zakonu neveljavna, kakor je sploh po zakonu neveljaven vsak dogovor, ki je v protivnosti s skupno delovno pogodbo), ampak le eno pogodbo z vsemi delavci. S tem ni rečeno, da morajo biti pogoji vseh pogodb za delavce iste kategorije v vseh krajih enaki. Ne; vpoštevajo se lahko najrazličnejši faktorji, ki opravičujejo različnost pogojev. V skupni delovni pogodbi naj pride do izraza le višji interes skupnosti nad interesom posameznika, ker ravno v tem tiči tudi zaščita šibkega posameznika.

Tako izvršuje država indirektno — potom prisilne delovne pogodbe in potom svojega nadzorstva — svoj vpliv na gospodarske odnose med delom in kapitalom. Toda ta vpliv ni zadosten. Okoli vprašanja mezde se vrte najtežji spori delavcev in delodajalcev. Dosedaj je ta spor vedno stal v znamenju nadmoči: kdor je močnejši, si izsili boljše pogoje. Ker je po navadi kapital močnejši, je navadno on izrabljал delovno silo. Ni pa seveda izključeno, da delovna sila v gotovih slučajih pridobi nadmoč in resno ogrozi kapital in s tem produkcijo samo. Zato je po novem zakonu vpeljana delovna sodstvo (magistratura del lavoro). Spori spadajo odslej pred sodnijo, zato pa sta štrajk in izpora kot nasilni sredstva pod strogimi kaznimi prepovedana. Kot sodniki fungirajo trije poklicni sodniki prizivnega dvora in po eden zastopnik delavcev in delodajalcev. Pred to sodnijo spadajo v prvem redu vsi spori, ki nastanejo radi skupne delovne pogodbe. Sindikati pa morajo ustanoviti lastne garancijske fonde, iz katerih morajo v slučaju obso dbe plačati kazni in odškodnine, če se niso točno držali kolektivne pogodbe.

Stranke se morajo razsodbe držati in jo izpolniti, drugače odgovarjajo civilno za povzročeno škodo in povrhu še kazensko.

Po pravilniku od 1. 7. 1926. stoji nad sindikati, zvezami, konfederacijami integralna organizacija vseh faktorjev produkcije, to je organizacija, ki objema vse delavce in vse delodajalce. Tej združitvi je pridržano ime korporacija. V njej je po fašistovski doktrini sinteza sodelovanja ali kolaboracije (v nasprotstvu z dosedanjimi razrednimi boji). Korporacija se ustanovi za gotovo vrsto narodne proizvodnje ali za eno, odnosno več kategorij podjetij iste vrste. V osrednji vladi pa je ustanovljeno posebno ministrstvo korporacij.

Doslej so korporacije obstojale neodvisno, tako rekoč brez ingerence od strani državne oblasti. Po sovjetski praksi bi imele korporacije naravnost prevzeti državno oblast v svoje roke. Po fašistovski doktrini osbtajajo pa korporacije poleg državne oblasti, pa ne več neodvisne od nje, temveč naravnost kot njeni organi. S tem misli fašizem, da je dosegel glavni cilj, ki ga je postavil novemu korporativnemu redu: namreč, da zasigura socialni red s tem, da izloči samoobrambo razredov. Ne več razredni boji neodvisnih organizacij dela in kapitala, temveč mirni in pravični razvoj enega poleg drugega pod državnim nadzorstvom in pod državno zaščito (potom delovnega sodstva). Kakor rečeno, je po fašistovskem nauku s tem dosežen ideal sodelovanja vseh produktivnih sil naroda in ima tako služiti dosegi najvišjega cilja: dobrobiti naroda in s tem vseh njenih članov.

Razven uvodoma omenjenega sindikalnega zakona in pravilnika je bil izdan nov dokument, ki naj igra važno vlogo v izgradnji korporativnega reda. To je listina dela (*carta del lavoro*), ki jo je izdal veliki fašistovski svet na 21. aprila t. l. Listina dela ni nikak zakon, ne pravilnik in sploh ni izdana od vlade, temveč, kakor rečeno, od najvišje instance fašistovske stranke. Ker pa je vendar korporativni red fašistovska ustvaritev, saj smatra ta stranka to svojo reformo kot največje svoje delo, kot

najvažnejši izraz svoje revolucije, ni dvoma, da je pomen te listine velikanski. V njej se predvsem izražajo načela volje fašizma, kako naj bi se novi korporativni red uvedel in izvedel, na kateri podlagi in s kakšnimi cilji. Namen te listine je, v širokih in najširših slojih vseh državljanov Italije vzbuditi in poglobiti smisel sindikalne organizacije in korporativnega reda, kakor ga zamišlja fašizem.

Zato listina dela najprej ugotavlja, da italijanska nacija stoji nad posamezniki ali skupinami, ki jo sestavljajo. Ker je celokupna proizvodnja cele nacije enotna, je dolžnost vsakega posameznika, da dela, a državi pristojna pravica, da to delo, torej vso proizvodnjo, vodi in neadzira. Temu vodstvu in nadzorstvu so podvržena tudi udruženja (sindikati). Dalje govori listina dela o skupni delovni pogodbi in delovnem sodišču, ki naj izločujeta spore med delavci in delodajalci. Korporativna država smatra zasebno pobudo (inicijativo) v področju proizvodnje kot najizdatnejše in najkoristnejše sredstvo v interesu nacije, seveda pod gori omenjenimi pogoji.

Poseganje države v gospodarsko proizvodnjo pa ima nastopiti samo tedaj, če ni zasebne pobude ali je ta nezadostna, ali pa če so v igri politični interesi države. Zato mora pri kolektivnih sporih najprej poskusiti korporativni organ, da doseže spravo, in šele, ako se ta ne posreči, je dovoljeno poklicati na pomoč delovno sodstvo. V posameznih sporih, ki nastanejo iz skupne delovne pogodbe, lahko sodijo tudi navadna sodišča s pritegnitvijo prisednikov (asesorjev), katere določijo prizadete stanovske organizacije.

Nadalje govori listina dela o direktivah glede sestavljanja skupnih delovnih pogojev, ki so obvezne (obligatorične), o delovnih plačah, poskusni dobi, delovnem času, o tedenskem počitku in dopustu, o prestopkih zoper disciplino in dejanjih, ki motijo normalno poslovanje podjetja itd.

Konečno določa listina dela nekaj programatičnih točk, ki naj služijo kot podlaga za nadaljno izgradnjo korporativnega reda: zdravstvene predpise, ki jih namerava izdati država za podjetja, nadzorovanje

nezaposlenosti (ki je pridržano le državi), nameščevanje delavcev (delodajalci morajo sprejemati delavce, ki so se vpisali v namestitveni urad, kateri stoji pod nadzorstvom korporativnih organov, ter imajo pravico izbirati med temi delavci, dajoč prednost onim, ki so vpisani v fašistovski stranki in v sindikatih), zavarovanje proti neugodam, zavarovanje materinstva, proti boleznim, proti neprostoVOLjni brezposelnosti, posebno skrb za mlade delavce.

Na tej podlagi torej hoče listina dela, da se strnejo vse produktivne sile cele nacije k skupnemu delu pod nadzorstvom in vodstvom države v interesu skupnosti in posameznikov.

Seveda ima vsa ta reforma na sindikalno-korporativni podlagi tudi svoj veliki politični značaj; toda o tem govoriti ne spada v okvir teh vrstic, katerih namen je bil le, razložiti temelj in cilj novega korporativnega reda.

Kakor že uvodoma omenjeno je načelnik vlade v svojem govoru v parlamentu o priliki razprave o novem zakonu sam naglasil, da je ta zakon poskus, seveda ne le poskus na slepo srečo, temveč dobro in temeljito premišljen z ozirom na predpogoje, ki so podani, kakor tudi z ozirom na posledice, ki jih ima novi zakon roditi, in sicer toliko na socialnem, kolikor na gospodarskem in političnem polju. Zakoni, s katerimi se urejujejo socialna vprašanja, so posebne vrste. V njih ne morejo priti do izraza splošni principi, ki bi bili dobri za vse čase in za vse narode celega sveta. Takí zakoni ne morejo biti dogmatičnega značaja s splošno in večno veljavo, temveč morajo vzeti za podlago resnično stanje naroda ali države v danem momentu in na tej podlagi urejevati razmere z namenom, da služijo interesom posameznika in skupnosti. Tako je zakonodajalec v tem primeru smatral, da novi korporativni red najbolje odgovarja interesu italijanskega naroda z ozirom na njegovo socialno, gospodarsko in politično evolucijo zadnjega časa. Bodočnost bo pokazala praktično vrednost tega velikega poskusa.

FRANCE BEVK:

SLOVENSKE KNJIŽNE IZDAJE V ITALIJI.

Osem let povojnega, ločenega kulturnega življenja smo preživeli Slovenci v Italiji. V teh osmih letih nismo pozabili, da je važen del kulturnega življenja knjiga in smo jo gojili po svoji moči in preko svoje moči. V nekem oziru se danes ne moremo primerjati s položajem naše knjige v teh krajih pred vojno, v drugem oziru pa smo sami sebe prekosili. Če bi bili takrat (mislim na čas pred vojno) razvijali sile, kot jih razvijamo danes, bi bili dosegli uspehov, pred katerimi bi se bil klanjal ves ostali del našega naroda.

Na splošno o književnosti pri nas sem svojčas že pisal.¹⁾ Naj na tem mestu povzamem samo glavne misli: Pred vojno je ta del našega naroda kupoval in čital največ knjig; tretjina vseh knjig in revij je šla na bивše primorsko ozemlje. Imeli smo lastna založništva: A. Gabršček v Gorici, ki je izdal ogromno število prevodov, «Narodna tiskarna» v Gorici in tiskarna «Edinost» v Trstu. Imeli smo tudi revije. — «Naši zapiski» so bili urejevani v Gorici, «Veda» se je tiskala v Gorici. Mnogi kulturni delavci, ki so bili med najboljšimi, so živeli med nami in posegali s peresom in besedo v najvažnejša vprašanja celokupnega naroda. Iz naše srede je izšla cela vrsta književnikov, ki so takrat pravkar začeli stopati v javnost in jih pozneje srečujemo na prvih mestih naših leposlovnih listov in knjižnih izdaj.

V to lepo, obetajočo pomlad je padla svetovna vojna. Tistega kroga občinstva, ki je največ bral in

se najbolj živo zanimal za slovensko knjigo, ni bilo več, namreč slovenskega dijaka in srednjega sloja — izobraženca. O kaki lepi kulturni pomladi ni bilo govora. Kulturni delavci so se raztepli; ostalo je le še nekaj izobražencev in kmetski ter delavski sloji.

Naš kmečki in delavski sloj pa je bil že v nekem delu njegove celote toliko naobražen, da je rabil duševne hrane, da je zahteval knjigo; ta za zabavo, drugi za pouk. Nočemo se podcenjevati, ne maramo se nadcenjevati, res pa je, da svetovna vojna zanimanja za knjigo ni zmanjšala, ampak jo je v precejšnji meri povečala. Dejstvo, da so razmere polje kulturnega udejstvovanja zožile, je le povečalo žejo po knjigi.

Če se meri kultura naroda ne po tistem, kar so njih najboljši sinovi ustvarili, ampak po tem, v koliki meri se med množico pojavlja žeja po duševni hrani, to je po knjigi, se smemo danes prištevati med najkulturnejše narode Evrope. Od nas samih zavisi, da bomo to zavest ohranili tudi v bodoče.

Žeji po knjigi, ki se je pojavila, je bilo treba ugoditi. Domače in društvene knjižnice so bile uničene; knjižnih zalog ni bilo več. Meja je bila zaprta; toda tudi ob času, ko je bilo pošiljanje knjig najlažje, ni dotekla v isti meri kot nekdanj. Vzroki so bili različni; ponajveč neprikladnost naročanja, valutne razlike in pa — časopisje ni obveščalo ljudi o publikacijah v zadostni meri. O cenah knjig niti ne govorimo. Naše kulturno življenje ni imelo z ostalim, večjim delom našega naroda skoraj nič več skupnega; nova knjiga je začela rasti pri nas.

V danih razmerah ni bil toliko važen pisatelj kot založnik. Niso vprašali toliko, kdo bo napisal, ampak, kdo bo izdal, kdaj, in če bo knjiga po ceni, da jo bo lahko občinstvo kupovalo. Zato se bom tudi v tem spisu opiral bolj na razvoj založništva pri nas, nego na pisatelje. Ne odobravam sicer včasih prevelike površnosti, ki se je vršila pogosto pri odločevanju tega, kaj naj se izdâ; moram pa priznati, da se je v zadnjih letih obrnilo tudi v tem oziru mnogo na boljše; medsebojna tekma je očistila marsikaj in iz-

ločila nekoristno plažo (koristno le v toliko, da je bila pisana v slovenski besedi). Da glede opreme — posebno glede kvalitete papirja, skrbnosti tiska in vezave — knjige niso bile in ne bodo na prvem mestu, je umljivo in opravičljivo; cena knjig, ki mora biti nizka, da jih občinstvo more kupovati, odločuje.

Če je bilo naše književno izdajanje ob koncu vojne (na koncu leta 1918.) enako ničli, smo že v naslednjem letu opazili pričetek in porast; od tedaj pa smo šli neprestano navzgor, tako da imamo danes v osmih letih že nič manj nego okrog stoindvajset leposlovnih in znanstvenih knjig (koledarji všteti), ko smo izpustili šolske knjige in molitvenike. To znese povprečno nad eno knjigo vsak mesec. Naše književne izdaje pa niso v nobenem letu niti številno ne vsebinsko nazadovale, ampak rastle. Zdi se celo, da lansko leto nismo dosegli viška knjižnih izdaj, ampak kaže kazalec še navzgor. To pa ni samo zasluga naših književnih založništev in kulturnih delavcev, ampak našega ljudstva, ki knjige kupuje in jih širi.

Ob prvem početku je bilo eno najvažnejših založništev «Narodna tiskarna» v Gorici, posebno radi dejstva, da sta iz njenih temeljev vzrastli dve drugi književni podjetji, namreč «Goriška Matica» in «Narodna knjigarna». «Narodna tiskarna» je izdala že v letu 1919. «Pravljice» znanega angleškega pisatelja Oskarja Wildeja v prevodu pesnika Alojzija Gradnika²⁾, ki se je tisti čas mudil na Goriškem in je imel precejšen vpliv na književna izdajanja pri «N. T.»; saj je pozneje pripravil tudi dve knjigi za «Goriško Matico». Naslednje leto je izšla «Pesmarica»³⁾, zbirka narodnih in drugih pesmi. Tudi to knjigo je uredil dr. A. Gradnik; saj mu to ni v nečast; knjiga je doživela lep prodajni uspeh in je izvrstno služila našemu preprostemu ljudstvu. Istega leta (1920.) je izšel tudi prvi «Koledar za leto 1921.»⁴⁾, ki ga je izdala Narodna tiskarna, a uredil dr. Andrej Pavlica; ta koledar je bil koreninica, iz katere se je razvila «Goriška Matica». Istega leta je izšel tudi v ponatisu Prešernov «Krst pri Savici»⁵⁾, ki je bil izdan, ne vem, iz katerega razloga. Dve leti pozneje, v letu 1922., je

izšel «Ročni kašipot za l. 1923.⁶⁾», s koledarčkom in naslovníkom naših krajev; bil je praktičen, a vendar ni imel zaželjenega uspeha. V letu 1923. je «Narodna tiskarna» ponatisnila pred vojno izdani zbirki iger grgarskega avtodidakta, pisatelja burk Dragotina Vodopivca, (če se ne motim, je le par drugih vmes), «Burke in šaljivi prizori»⁷⁾ in «Veseloigre in šaljivi prizori»⁸⁾. Te igre literarne vrednosti sicer nimajo, služile so podeželskim odrom za veselice in zabavne večere. Izmed ostalih knjig je izdala tiskarna še «Organični pravilnik za občinske urade in usluzbence»⁹⁾ in «Pravilnik za občinsko policijo»¹⁰⁾. Te knjige so služile županskim uradom. Pozneje je pri vseh svojih izdajah prepustila podpis firme «Narodni knjigarni», (sedaj knjigarna «G. Carducci»), ki je s tiskarno eno podjetje.

Narodna knjigarna je izdala v teku svojega obstoja štirih let vrsto knjig, med katerimi je nekaj pomembnih, na primer prevod Manzonijevih «Zaročencev». Kot prva knjiga je izšla zbirka Feiglovih humoresk, bajk in grotesk pod naslovom «Po strani klobuk»¹¹⁾. Knjiga, ki je nastala v dobi dveh let po izdaji «Bacili in bacilke», katero bom omenil na drugem mestu, pomeni v primeri s prejšnjo zbirko za pisatelja korak naprej, ako tudi ne dosega knjige «Tik za fronto», ki je izšla v Ljubljani. Za tem so izšli moji «Rablji»¹²⁾, ki je zbirka novel in črtic, pobranih ponajveč iz «Doma in Sveta» in «Mentorja», v kolikor že niso bile sprejete v zbirko «Faraon». Fran Žgur iz Podrage, vipaski pesnik Murnove dobe in žanra, (saj sta si bila mladostna prijatelja), je izdal zbirko pesmi «Pomladančki»¹³⁾ sam, Narodna knjigarna mu je posodila firmo. Je to prva in doslej edina pesnikova zbirka. Istega leta (1923.) je izšla tudi dramatizacija Cankarjeve novele «Hlapec Jernej in njegova pravica»¹⁴⁾, ki jo je priredil Milan Skrbinšek. «Občinski in deželni zakon»¹⁵⁾ je izšel istega leta. Naslednje leto je izšla ena sama knjiga in sicer Ribičičeva zbirka «Kokošji rod»¹⁶⁾. Znani mladinski pisatelj je nanizal v tej zbirki več bajk iz kokošjega življenja, radi satiričnega jedra mladini težje umlji-

vih, zato jih podaja «mladim in starim.» V letu 1925. je izšel v prevodu dr. Andreja Budala znani Manzoni-jev roman «Zaročenca»¹⁷⁾ v impozantni izdaji in opremi, s slikami. Dasi je bil roman že enkrat izšel v slovenskem jeziku, je knjiga žela nenavadno velik prodajen uspeh¹⁸⁾. Lansko leto (1926.) je bila omembe vredna izdaja le «Materinstvo»¹⁹⁾; pisateljica se ni podpisala. Poleg te knjige je izdala knjigarna še vrsto iger in burk, ki so bile le nagel ponatisek iz humorističnega lista «Čuk na palci». Katere so te igre, glej opazko!²⁰⁾.

Omenil sem že, da je «Goriška Matica», ki si je v tretjem letu svojega obstanka nadela ta formalni naslov, razvila iz «Koledarja za leto 1920.», ki je izšel v letu 1919. Lastnica «Goriške Matice» je bila do leta 1925. Narodna tiskarna, omenjenega leta se je to književno podjetje spremenilo v književno zadrugo z gorenjim naslovom²¹⁾. Vse do tedaj izišle knjige prištevamo vseeno «Goriški Matici», ako tudi današnja književna zadruga ni bila njih lastnica in izdajateljica ne dejansko in spočetka tudi ne po imenu. «Gor. Matica» je izdajala vsako leto «Koledar»²²⁾ za naslednje leto. Vse koledarje do všteti za leto 1924. je uredil dr. Andrej Pavlica. Ostale Koledarje sva uredila podpisani in Damir Feigel. Leta 1920., tedaj v drugem letu izdajanja Koledarja, je bila priložena še ena knjiga in sicer «Božje solze»²³⁾, povesti in slike iz srbohrvaščine, ki jih je prevedel dr. Alojzij Gradnik. S tem je bil pravzaprav šele dan temelj izdajati knjige na način kot stara Mohorjeva družba. Občinstvo se je oglasilo v polni meri; menda se nobena naša knjiga po vojni v Italiji ni tiskala v tolikih izvodih, kakor te prve izdaje «Goriške Matice». Naslednje leto smo dobili poleg Koledarja že dve knjigi in sicer pesniško zbirko gorskih bajk Joža Lovrenčiča, «Gorske pravljice»²⁴⁾ in Remčeve črtice iz Primorja »Naši ljudje»²⁵⁾. V letu 1922. so dobili naročniki poleg Koledarja knjigi «Zlata srca»²⁶⁾, hrvatske pripovedi v prevodu dr. Alojzija Gradnika, in «Sirahove bukve»²⁷⁾ dr. Egidijsa. V sledečem letu (1923.) je izdala Goriška Matica, ki si je uprav takrat privzela to ime, štiri

knjige, in sicer poleg Koledarja in molitvenika (Finžgar, Bogu, kar je božjega) lepo Pregljevo ljudsko povest «Zgodbe zdravnika Muznika»²⁸), ki je bila po mojem mnenju prva važnejša leposlovna knjiga v izdajah G. M., ob enem s ponatisom malega, z Jurčičevo kmetsko romantiko močno pobarvanega «Mladega gozdarja»²⁹), ki je nadomestil nameravano «Antologijo primorskih pesnikov», katero izdajo je založništvo za vedno odložilo. Štiri knjige so od tedaj ostale; v letu 1924. je izdala G. M. povest «Zadnji dnevi v Ogleju»³⁰), ki jo je svojčas priobčil v «Slovincu» svetolucijski župnik Alojzij Lukovič-Carli; rokopis je pripravil za natisek dr. Joža Lovrenčič. Izbor narodnih pripovednih pesmi «Mlada Zora»³¹) sem priredil jaz; le škoda, da radi omejitve obsega ni mogla biti popolna. Dr. Egidij pa je spisal «Životopis sv. Frančiška Ksaverskega»³²), vzhodnega misijonarja. V letu 1925. je izdala «Goriška Matica» še eno knjigo spisov Lukoviča-Carlija v pripravi dr. Joža Lovrenčiča, namreč razne črtice (izvirne in prevode) in listke pod naslovom prve novelice «Evfemija»³³). Če tudi ti spisi gledé literarne cene niso na prvem mestu, ima G. M. vendar zaslugo, da je izdala v dveh zvezkih zbrane spise (ako tudi to ni zapisano) prvega goriškega «romanopisca». Ker je G. M. sklenila, da bo izdala vsako leto poleg zabavnih tudi po eno poučno ali poljudno znanstveno knjigo, je izdala istega leta knjižico «Otroci stepe»³⁴), narodopisne črtice o Kirgizih in Turkmenih, ki jo je priredil Ivan Bežnik. Ob enem je izdala tudi moj prezgoščeno pisan roman «Smrt pred hišo»³⁵), ki ga je naše občinstvo pozdravilo topleje kot kritika. Kot fakultativno knjigo je izdala G. M. «Častitljivi Janez Bosco», apostol mladine»³⁶), izpod peresa salezijanca Mežeta. S tem dejanjem je začela Matica izdajati tudi fakultativne knjige, ki so se tudi v bodoče obnesle. Lansko leto (1926.) je izdala G. M. prvi zvezek za Slovence prepotrebne domače zdravniške knjige in sicer dr. Justa Bačarja «Zdravje in bolezen v domači hiši»³⁷). Ta knjiga je našla med občinstvom velik odmev. Kot druga knjiga je izšlo prvo večje delo Damira

Feigla, dogodivščin polna povest «Pasja dlaka»³⁸). Kot tretjo knjigo so prejeli naročniki zgodovinske črtice iz preteklosti naše domovine pod naslovom «Naši kraji v preteklosti»³⁹). Knjiga ni izvirno delo, je samo kompilacija na podlagi Rutarjeve «Zgodovine Tolminskega» in Grudnove «Zgodovine slovenskega naroda». Četrta knjiga, (s Koledarjem pet), je bila pa začetnica «Prvi koraki»⁴⁰), ki se je je G. M. posrečilo pridobiti za svoje naročnike kot dar in nameček. Fakultativna knjiga je bila moja «Brat Frančišek»⁴¹), ki se je oddolžila jubileju svetnika in obljubi prvemu Matičnemu predsedniku dr. Antonu Gregorčiču, da spis izide, ter stopila v dolgo vrsto ostalih spisov, kar jih je istega leta izšlo o tem svetniku. S peto knjigo je G. M. tudi to leto šla korak naprej; v izdajanje knjig je prišla nekaka sistematika: Poleg Koledarja po eno povest, eno poučno-znanstveno knjigo, po eno poučno-zabavno knjigo in eno knjigo za mladino; fakultativna knjiga pa naj prinese vselej roman.

«Katoliško tiskovno društvo» v Gorici, ki je svojčas izdajalo «Mladiko», se ni posvečalo v takšni meri izdajanju knjig. Prva knjiga, ki jo je izdalo po vojni, je bila l. 1921. izdana moja antologija mladinskih pesmi «Malčki in palčki»⁴²). Istega in naslednjega leta je izšla v njeni založbi tudi «Goriška Pratika», ki jo je pozneje prevzela «Goriška Straža» in jo izdaja leto za letom za svoje naročnike. V letu 1923. je izšla v lepi opremi zbirka mladinskih črtic Karla Široka «Slepi slavčki»⁴³). Istega leta je izšel tudi skromen «Ljudski koledar»⁴⁴), ki ga je uredil Stanko Stanič. Ta koledar je bil nekaka predstraža snujoče se «Goriške Mohorjeve družbe», ko so se vsi poizkusili, da bi si osvojili Gor. Matico, ponesrečili. Živejše zanimanje za izdajanje knjig se je pri Katoliški knjigar- ni (odnosno Katoliški tiskarni) opazilo zadnji čas. Izšlo je več knjig zaporedoma in sicer v prvi vrsti Pregljeva istrska povest «Oče, budi volja tvoja»⁴⁵), («Božji mejniki», katero je bila izdala prevaljska Mohorjeva družba, v drugi izdaji). Ta lepa ljudska povest ni doživela samo dveh izdanj, ampak tudi že prevod v hrvaščini. Ostalih par knjig je manj po-

membnih: Dragotin Vodopivec, «Radi oreha»⁴⁶⁾, igra v treh dejanjih; Boštjan Franko, «Zadnji dnevi velikega mučenika»⁴⁷⁾, povest iz misijonskega delovanja v Severni Ameriki; Ivan Mrcina, «Slovenski pritrkovalci»⁴⁸⁾, navodilo za pritrkovanje cerkvenih zvonov po številkah⁴⁹⁾.

Z izključnim namenom, izdajati dobre slovenske leposlovne in znanstvene knjige v lepi opremi, je bila ustanovljena «Naša založba» v Trstu, ki se je pozneje spremenila v «Jadransko založbo» in se je lani likvidirala na ta način, da je prevzelo vsa njena aktiva in pasiva K. T. D. v Gorici. Založba ni bila gmotno zadostno podprta, tudi se ni nihče posvetil zgolj njeni gospodarski plati, zato je bolehalo koj s prvega početka. Kljub temu se ji je posrečilo izdati več knjig. Prvi dve knjigi sta bili Pregljev «Vikar Janez»⁵⁰⁾, ki je v svoji celoti še danes najboljše Pregljevo delo — vzbudilo pa je tedaj precej šuma — in moja zbirka črtic in novel «Faraon»⁵¹⁾, v kateri sem zbral svoje najboljše medvojne spise po večini iz «Doma in sveta». Ti dve knjigi, ki sta izšli zaporedoma leta 1921. in 1922., sta imeli precejšnji uspeh; enak, razmeroma velik uspeh je imel tudi «Jadranski almanah za l. 1923»⁵²⁾, ki ga je uredil dr. Alojzij Res in je bil bodisi po opremi, bodisi po vsebini eden naših najboljših zbornikov. Manj uspeha so žele Majcenove enodejanke «Za novi rod»⁵³⁾, ki so sicer literarno lepo delo, zadnja med njimi je tudi dramatično močna, a niso bile še nikjer uprizorjene. Moja novela «Tatič»⁵⁴⁾, ki je ponatis iz Mentorja, nosi sicer naslov «Naše založbe», a je izšla v samozaložbi. L. 1923. je izšel še «Jadranski almanah za l. 1924.»⁵⁵⁾, ki po obsežnosti in vsebini ni dosegel prvega almanaha, a je bil vendar pomembno lepo delo. Posebno drzna je bila izdaja Valjavčevega «Slovensko italijanskega slovarja»⁵⁶⁾, ki je stal velike vsote in ga je založba takoj, ko je izšel, prodala K. T. D. v Gorici. Zadnja knjiga, ki je izšla pri Naši založbi, so bile moje igrice za mladino pod naslovom «Bedak Pavlek»⁵⁷⁾, ki so nastale in izšle radi živega povpraševanja

po igrokazih za šolske veselice. S to knjigo je bilo delovanje Naše založbe zaključeno.

Tiskarna Edinost v Trstu se do zadnjega časa ni pečala z založništvom, izdajala je pač tu pa tam ponatisne podlistkov, tako pred vojno kakor po vojni. Izjemo je tvorilo par knjig. Taka izjema je tudi «Anfisa»⁵⁸⁾, drama ruskega pisatelja Leonida Andrejeva, ki jo je prevel naš primorski prevajalec iz ruščine Ivan Vouk. Druga knjiga je bil ponatis romana iz podlistka «Edinosti» in sicer Križanovske «Moč preteklosti»⁵⁹⁾ v prevodu Ivana Vouka. Lansko leto je natisnila in izdala tudi abecednik «Prvi koraki», ki smo jih omenili že pri G. M.⁶⁰⁾

Knjigarna Jaka Štoka v Trstu je znana po izdajah svojega priročnega žepnega koledarčka «Vedež»⁶¹⁾, ki ga izdaja od l. 1917. vsako leto in je tedaj doživel že eno desetletje; je do danes najbolj razširjeni priročni koledarček. V letu 1919. in 1920. je izšel istotam prvi in drugi letnik «Gospodinjskega koledarja»⁶²⁾, ki se je pozneje preselil v Ljubljano. V letu 1919. so izšle tri Kleinmayerjeve priročne slovniške in slovarske knjige za italijanščino in sicer: «Priročna slovnica italijanskega jezika»⁶³⁾, «Grammatica della l. slovena»⁶⁴⁾, «Žepni slovar ital. slov. in slov. ital.»⁶⁵⁾. «Priročna slovnica it. jezika» je izšla v drugi izdaji l. 1923. V letu 1922. in 1923. sta izšli poleg «Vedeža» še po ena knjiga in sicer «Hišni prijatelj»⁶⁶⁾, zbirka malih sestavkov v pouk in zabavo. V enem zvezku sta izšli tudi dve igri «Lažizdravnik» in «Trije ptički»⁶⁷⁾.

Iz neuspešnih poizkusov, da bi dobili pri G. M. sodločujočo besedo, je krog krščansko socialno usmerjenih inteligentov v Gorici ustanovil leta 1924. po vzorcu Mohorjeve družbe svojo Goriško Mohorjevo družbo. Ta konkurentinja je gotovo mnogo pripomogla v to, da so izdaje obeh družb vsebinsko in oblikovno boljše, ne glede na to, da se knjige tiskajo v večji množini. Duhovništvo, ki je bilo prejšnja leta najtrdnjša podpora G. M., se je obrnilo k G. M. D., G. M. pa se je morala osloniti na lajike in na tiste prosvetne organizacije, ki stoje z zgoraj omenjenimi krogi v idejnem nasprotju, ob enem se je preosnovala

v književno zadrugo. Goriška Mohorjeva družba je izdala v letu 1924. štiri knjige in sicer od V. Belèta urejen in bogato opremljen «Koledar za leto 1925»⁶⁸⁾, Koledar izhaja od tedaj vsako leto; za leto 1927. ga je uredil dr. Janko Kralj. Kot druga in tretja knjiga sta izšla dva leposlovna prevoda in sicer G. V. Danilevskega «Na Indijo»⁶⁹⁾ v Benkovičevem prevodu iz poljščine in Reisovi «Preužitkarji»⁷⁰⁾ iz češčine, v prevodu dr. Fr. Bradaša. Inž. dr. Rustja je pripravil «Gospodarsko čitanko»⁷¹⁾. Izšel je tudi «Imenik članov»⁷²⁾ posebej. V letu 1925. je izdala družba «Socialno čitanko»⁷³⁾, ki jo je uredil dr. Janko Kralj; Franca Jakliča «Nevesta s Korinja»⁷⁴⁾, ki je bil ponatis iz «Doma in Sveta»; Luis Bertrandovo povest «Sanguis martyrum»⁷⁵⁾, ki ga je prevedel iz francoščine Ivan Rejc; knjiga je radi jezikovnega bogastva težka za preprosto ljudstvo, a pravi užitek za izobraženca. Zadnje leto je izšlo pet knjig. Poleg Koledarja Meškove «Legende o svetem Frančišku»⁷⁶⁾, ki so ponatis iz «Doma in Sveta» — nov je samo spis o svetem Frančišku, ki je dodan na koncu. Leposlovje zastopa Ev. Kumičič z «Jelkinim nageljčkom»⁷⁷⁾, povestjo iz istrskega življenja v prevodu dr. A. Kacina. Ivana Križarja «Luč v temino»⁷⁸⁾ so misijonske črtice. «Kolački za našo dečo»⁷⁹⁾ so prijetno ilustrirano čtivo za otroke pri domačem ognjišču. ✕

Kot samostojno založnico moram šteti tudi «Socialno Matico Ljudskega odra v Trstu»⁸⁰⁾. Ta je izdala leta 1921. «Komunistični koledar za leto 1922»⁸¹⁾, ki ga je uredil inž. Gustinčič. V isti založbi je izšel tudi J. Pahorja obširen roman — eden najboljširnejših slovenskih romanov sploh — «Medvladje»⁸²⁾.

Hinko Sax v Idriji je izdal v letu 1923. «Zbirko ljubavnih, ženitovanjskih in voščilnih pisem»⁸³⁾. Dijaško društvo Adrija v Gorici se je oddolžilo spomину svojega pokojnega člana s tem, da je izdalo lansko leto knjigo njegovih spisov s članki, ki ga razkrivajo v pravi luči, pod nalovom «Klement Jug»⁸⁴⁾. Uprava «Goriške Straže» je izdala v letu 1920. «Goriško pratio za leto 1924» in jo od tedaj izdaja vsako leto. Uprava «Čuka na palci» je izdala leta 1923. prvič «Čukov

koledar za leto 1924»; temu so sledili še trije letniki⁸⁵). Goriško učiteljsko društvo je izdalo leta 1923. Ribičičevo igro «Kraljica palčkov»⁸⁶), ki je nekak pendant uspele igrice istega pisatelja «V kraljestvu palčkov». Politično društvo Edinost v Trstu je izdalo leta 1922. dr. Josipa Wilfana «Knjižico za invalide»⁸⁷). Pri Političnem društvu Edinost v Gorici je izšel leta 1921. dr. Vl. Orla «Volilni zakon»⁸⁸). Udruženje primorskega dijaštva je izdalo l. 1921. brošuro «Visokošolski študij v Italiji»⁸⁹), ki sta jo pripravila Vladimir Anžlovar in Al. Res. Zveza učiteljskih društev v Trstu je izdala «Ročni zapisnik za l. 1922.» in «Ročni zapisnik za l. 1923»⁹⁰). «Prosveta» v Trstu je izdala leta 1922. «Šest mladinskih iger»⁹¹), ki sta jih spisala Ribičič Josip in Vouk Ivan. «Mali list» je izdajal od leta 1926. dalje «Ljudsko pratiko»⁹²).

Izšlo je tudi precej knjig v samozaložbi. Omenil sem že Žgurjeve «Pomladančke» in mojega «Tatiča», ki sta prevzela samo firmo od že omenjenih založnikov. Že leta 1920. je izšla v Trstu v samozaložbi pesniška zbirka Karla Široka «Jutro»⁹³), ki je bila od občinstva toplo pozdravljena in kmalu razprodana. Posebno veliko knjig je izšlo v samozaložbi v letu 1921. Med temi je zbirka mojih «Pesmi»⁹⁴); Damira Feigla zbirka humoresk «Bacili in bacilke»⁹⁵); Starovaškega (Franca Žnidaršiča) «Za. tretjo gorò»⁹⁶); inženirja Ličarja: «Nekaj podatkov za upostavitve hlevov na Goriškem»⁹⁷); Dragotina Godine «Kako pridejo delavci in kmetje do blagostanja» in «Citati iz Marx-Engelsovega manifesta»⁹⁸). Zbirka «Enodejanke»⁹⁹), ki sem jo uredil jaz, ni izšla v samozaložbi, izdalo jo je K. T. D. v Gorici, le da ni natisnilo firme. Leta 1919. je izšla Stepančič-Gregoričeve «Slovnica za italijanščino»¹⁰⁰), ki je doživela leta 1922. drugo izdajo; enako tudi njena knjiga «Corso di lingua slovena»¹⁰¹). Leta 1923. so izšle okrogle narodne pesmice pod naslovom «Nageljčki»¹⁰²). (Dr. Fran Žigon, profesor bogoslovja, je izdal obširno, v latinščini pisano študijo «Divus Thomas»). Vitez Bandelj je pripravil «Priročno knjižico za slovenske vojake v Italiji»¹⁰³) in jo izdal v samozaložbi; lansko leto je izšla ista knjiga pri Na-

rodni knjigarni v drugi izdaji. Večja znanstvena knjiga je Drago Godinov «Idealizem»¹⁰³), ki je tudi izšel v samozaložbi in pa brošura istega pisatelja «Menjalne zadruge»¹⁰⁵). Dr. Pavlica je izdal lansko leto knjižnico «Trojni cvet»¹⁰⁶), ki vsebuje kratke orise treh svetnikov, sv. Frančiška Asiškega, sv. Alojzija in sv. Stanislava Kostke. Kot samostojno knjigo moramo smatrati tudi dr. Pavlice «Nova pota»¹⁰⁷), ki so izšli v posameznih snopičih.

V državni zalogi sta izšli knjigi (dvojezično): «Kazenski zakonik za kraljevino Italijo» in «Zakonik kazensko pravnega reda za kraljevino Italijo».¹⁰⁸)

Kmetsko-delavska zveza v Gorici je izdala pod skupnim naslovom «Rdeče knjige» dr. Janka Kralja «Boji majhnega naroda». Brošura je bila kot rdeča knjiga zaplenjena.¹⁰⁹)

Pod naslovom «Otroško perilo» je po prilogah «Ženskega sveta» vsemu slovenskemu ženskemu svetu znana Milka Martelančeva izdala knjižico z navodili za krojenje, šivanje in vezenje otroškega perila¹¹⁰).

To bi bilo v celoti vse. Skušal sem biti vesten, da bomo imeli celotno sliko naših knjižnih izdaj od leta 1918. do leta 1926. pred seboj, ki naj se v naslednjih «Zbornikih» spopolnjuje. Molitvenike in šolske knjige, kakor tudi naše revije in liste bom obdelal ob priliki. Če sem kljub vestnosti kako knjigo izpustil, ali napačno vpisal, naj me kdo na to opozori, da morem vnesti popravek prihodnje leto, ko bom pisal o knjižnih izdajah v letu 1927.

Iz tega obračuna osmih let je razvidno, da knjiga pri nas ni bila pastorka; res je, da je izšlo marsikaj manj vrednega, le v danih razmerah opravičljivega; toda opažamo tudi, da napreduje naša knjiga glede množine in vrednosti, in kakor vsa znamenja kažejo, bo v bodoče še boljše.

¹) V jubilejni številki «Edinosti» leta 1926.

²) Oskar Wilde, **Pravljice**. Prevedel dr. Alojzij Gradnik. Ilustriral A. A. Bucik. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1919.

³⁾ **Pesmarica**, zbirka narodnih in drugih pesmi. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1920.

⁴⁾ **Koledar za leto 1921**. Uredil dr. Egidij. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1920.

⁵⁾ Dr. Francè Prešeren, **Krst pri Savici**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1920.

⁶⁾ **Ročni kaŕipot za l. 1923**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1922.

⁷⁾ **Burke in ŕaljivi prizori**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1924.

⁸⁾ **Veseloigre in ŕaljivi prizori** za moške in za ŕenske uloge. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1924.

⁹⁾ **Organični pravilnik za obćinske urade in usluŕbence**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici.

¹⁰⁾ **Pravilnik za obćinsko policijo**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici.

¹¹⁾ Damir Feigel, **Po strani klobuk**. Naslovno stran narisal Lojz ŕpacapan. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

¹²⁾ France Bevk, **Rablji**. Naslovno stran in vinjete narisal Lojze ŕpacapan. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

¹³⁾ Fran ŕgur, **Pomladanćki**. Naslovno stran in vinjete risal A. Černigoj. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

¹⁴⁾ Cankar Ivan: **Hlapec Jernej in njegova pravica**. Dramatiziral Milan Skrbinšek. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

¹⁵⁾ **Obćinski in deŕelni zakon** zdruŕen z notranjim pravilnikom. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

¹⁶⁾ Joŕip Ribićiĉ, **Kokoŕji rod**. Mladim in starim v pouk in zabavo. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1924.

¹⁷⁾ A. Manzoni, **Zaroćenca**, roman; iz italijanŕĉine prevedel dr. Andrej Budal. Ilustrirano. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1925.

¹⁸⁾ K prodajnemu uspehu bodi omenjeno, da je bilo po vojni na sploŕno opaŕati, da so ljudje radi segali in mnogo povpraŕevali po celotno knjiŕo obsegajoćih povestih in romanih, med tem, ko je bilo pred vojno povpraŕevanje po novelah in ĉrticah veĉje.

¹⁹⁾ **Materinstvo**. Spisala mati. Naslovno stran in ilustracijo v tej knjiŕi je narisal Lojz ŕpacapan. V knjiŕi je ŕe par drugih ilustracij, ki pojasnjujejo tekst. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1926.

²⁰⁾ **Iŕgubljeni in zopet najdeni moŕ**. Burka v treh dejanjih. Po ĉ(oroviĉu) priredil Karlo. — K. Federici, **Dvorec na deŕeli**. Farsa v enem dejanju. K. B. — B. Karlo, **Ovire**. Groteska v dveh dejanjih. — Starovaŕki, **Divji in nedeljski lovci**, komedija v ŕtirih dejanjih. — «Priatelj, reŕil si mi ŕivljenje», burka v enem dejanju. — Ćehov, **Snubaĉ**, ŕala v enem dejanju. Vse te knjiŕice je natisnila Narodna tiskarna v Gorici. Izŕle so v letu 1926.

²¹⁾ Ustanovni obćni zbor knjiŕevne zadruge se je vrŕil dne 14. oktobra 1925.

²²⁾ **Koledar za leto 1922, Koledar za leto 1923, Koledar za leto 1924, Koledar za leto 1925, Koledar za leto 1926, Koledar za leto 1927.** Vse koledarje je natisnila Narodna tiskarna v Gorici z datumom prejšnjega leta. Platnice in mesece je za čas od leta 1922. dalje narisal A. A. Bucik; platnice za zadnji leti je narisal Fr. Kopač.

²³⁾ **Božje solze,** povesti in slike iz srbohrvaščine. Prevedel dr. Alojz Gradnik. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1920.

²⁴⁾ **Joža Lavrenčič, Gorske pravljice.** Ilustriral in ovitek risal A. A. Bucik. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1921.

²⁵⁾ **Lojze Remec, Naši ljudje.** Ovitek risal A. A. Bucik. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1920.

²⁶⁾ **Zlata srca,** hrvatske pripovedi. Preložil dr. Al. Gradnik. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1922.

²⁷⁾ **Dr. Egidij (dr. Pavlica), Sirahove bukve.** Opremil A. A. Bucik. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1922.

²⁸⁾ **Ivan Pregelj, Zgodbe zdravnika Muznika.** Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

²⁹⁾ **Soški črnošolec, Mladi gozdar,** roman. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

³⁰⁾ **Alozij Lukovič-Carli, Zadnji dnevi v Ogleju,** roman. Priredil dr. Joža Lovrenčič. Naslovno stran risal M. Gaspari. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1924.

³¹⁾ **Mlada Zora.** Izbor narodnih pripovednih pesmi. Priredil France Bevk. Naslovno stran risal Maksim Gaspari. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1924.

³²⁾ **Životopis sv. Frančiška Ksaverskega.** Spisal dr. Egidij. Naslovno stran koloriral M. Gaspari. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1924.

³³⁾ **Alozij Carli-Lukovič, Evlemija in drugi spisi.** Priredil dr. Joža Lovrenčič. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1925.

³⁴⁾ **Ivan Bežnik, Otroci stepe.** Narodopisne črtice o Kirgizih in Turkmenih. Naslovno stran risal M. Gaspari. Ilustrirano. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1925.

³⁵⁾ **France Bevk, Smrt pred hišo,** roman. Naslovno stran in vinjete risal Fr. Kopač. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1925.

³⁶⁾ **Častitljivi Janez Bosco,** apostol mladine. Spisal Mež S. J. Ilustrirano. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1925.

³⁷⁾ **Dr. Just Bačar, Zdravje in bolezen v domači hiši.** I. zvezek: Sestava, nega in delovanje človeškega telesa. Ilustrirano. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1926.

³⁸⁾ **Damir Feigel, Pasja dlaka.** Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1926.

³⁹⁾ **Naši kraji v preteklosti.** Zgodovinske črtice. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1926.

⁴⁰⁾ **Prvi koraki.** Priredil Kleinmayr. Ilustriral Milko Bambič. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1926.

⁴¹⁾ **France Bevk, Brat Frančišek.** S sliko na ovitku. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1926. Druga izdaja en mesec po prvi izdaji.

⁴²⁾ **Malčki in palčki.** Priredil France Bevk. Naslovno stran je risal Fr. Kralj. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1921.

⁴³⁾ Karol Širok, **Slepi slavčki.** Naslovno stran in vinjete narisal A. Černigoj. Natisnila tiskarna Friderika Jasperja na Dunaju. Gorica 1923.

⁴⁴⁾ **Ljudski koledar.** Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1923.

⁴⁵⁾ Ivan Pregelj, **Oče budi tvoja volja.** Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁴⁶⁾ Dragotin Vodopivec, **Radi oreha.** Trodejanka. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁴⁷⁾ Boštjan Franko, **Zadnji dnevi velikega mučenika.** Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁴⁸⁾ Ivan Mrcina, **Slovenski pritrkovelec.** Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁴⁹⁾ Podjetje je izdalo več katekizmov in molitvenikov, ki jih bomo, kot sem omenil, obravnavali v drugem članku.

⁵⁰⁾ Ivan Pregelj, **Plebanus Joannes.** Naslovno stran risal Tone Kralj. Natisnil Friderik Jasper na Dunaju. Trst. 1922.

⁵¹⁾ France Bevk, **Faraon.** Naslovna stran in vinjete risal Tone Kralj. Natisnil Friderik Jasper na Dunaju. Trst. 1922.

⁵²⁾ **Jadranski almanah za leto 1923.** Uredil dr. Alojzij Res. Ovitek risal A. A. Bucik. Z umetniškimi prilogami. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

⁵³⁾ Stanko Majcen, **Za novi rod.** (Tri enodejanke: Profesor Gradnik, Knjigovodja Hostnik, Zamorka.) Natisnila tiskarna K. T. D. v Kranju. Trst 1922.

⁵⁴⁾ France Bevk, **Tatič. Moja mati.** Naslovno stran in vinjete risal Tone Kralj. Natisnil Hinko Sax v Idriji. Trst 1923.

⁵⁵⁾ **Jadranski almanah za l. 1924.** Uredil Janko Kralj. Naslovno stran je risal Lojz Špacapan. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1924.

⁵⁶⁾ Dr. Valjavec, **Slovensko-italijanski slovar.** Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Ljubljana 1924.

⁵⁷⁾ France Bevk, **Bedak Pavlek.** (Igrice: Bedak Pavlek, Skrb in smrt, Kraljevič in služabnik, Neubogljivci, Dobrota je sirota.) Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1925.

⁵⁸⁾ Leonid Andrejev, **Anfisa.** Prevedel Ivan Vouk. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1920.

⁵⁹⁾ Križanovska, **Moč preteklosti,** roman. Prevedel Ivan Vouk. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1925.

⁶⁰⁾ Podatke o «Prvih korakih» glej št. 40!

⁶¹⁾ **«Vedež»** izhaja od leta 1917 neprestano in je dosegel že deset letnikov. Poleg koledarja in zapisnika, prinaša mnogo zanimivosti in praktičnih nasvetov in tu pa tam tudi kako malo črtico ali pesmico. Tiska ga tiskarna «Edinost» v Trstu.

⁶²⁾ **Gospodinjski koledar za leto 1919.** I. letnik. Uredila Utva. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. — **Gospodinjski koledar za leto 1920.** II. letnik. Uredila Utva. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu.

⁶³) Ferdo pl. Kleinmayr, **Priročna slovnica italijanskega jezika**. Natisnila tiskarna »Edinost« v Trstu. 1919.

⁶⁴) Ferdo pl. Kleinmayr, **Grammatica della lingua slovena**. Natisnila tiskarna S. Spazzal v Trstu. 1919.

⁶⁵) Ferdo pl. Kleinmayr, **Žepni slovar slov.-it. in it.-slov.**

⁶⁶) **Hišni prijatelj**. (Izšel l. 1922 in l. 1923) Natisnila tiskarna »Edinost« v Trstu.

⁶⁷) Jaka Štoka, **Lažizdravnik**, Trije tički. (Dve burki). Natisnila tiskarna »Edinost«. 1925.

⁶⁸) **Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1925**, uredil Venceslav Belé. Opremil Saša Šantel. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. — Koledar G. M. D. za leto 1926, isto. — Koledar G. M. D. za leto 1927, uredil Janko Kralj, oprema in tiskarna ista.

⁶⁹) G. V. Danilevski, **Na Indijo**. Iz poljščine prevzel dr. A. Benkovič. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1924.

⁷⁰) K. T. Reis, **Preužitkarji**. Po letih zopet domov. Iz češčine preložil dr. Franc Bradač. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1924.

⁷¹) Inž. dr. Rustja, **Gospodarska čitanka**. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1924.

⁷²) »Imenik članov« je izšel naknadno in so ga dobili samo poverjeniki, ne tudi člani. Imenik članov je bila izdala v Koledarju za leto 1924. tudi G. M., pozneje sta obe družbi imenik opustili.

⁷³) **Socialna čitanka**. Uredil dr. Janko Kralj. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1925.

⁷⁴) Fran Jaklič, **Nevesta s Korinja**. Ilustriral Fran Kralj. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1925.

⁷⁵) Louis Bertrand, **Sanguis Martyrum**, iz francoščine prevedel Ivan Rejec. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1925.

⁷⁶) Fran Ksaver Meško, **Legende o sv. Frančišku**. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁷⁷) Ev. Kumičič, **Jelkin nageljček**. Povest iz istrskega življenja. Prevedel dr. A. Kacin. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁷⁸) Ivan Križar, **Luč v temino**. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁷⁹) **Kolački za našo deco**. Priredil P. P. (Učitelj Paljk). Ilustriral Milko Bambič. Natisnila Zadružna tiskarna v Gorici. 1926.

⁸⁰) Mogoče je, da uprav od Socialne matice v Trstu nimam vseh natančnih podatkov. Če me kdo opozori na kak nedostatek, mu bom hvaležen.

⁸¹) **Komunistični koledar za leto 1922**. Uredil inž. Gustinčič. 1921.

⁸²) Josip Pahor, **Medvladje**, roman. Natisnila tiskarna »Edinost« v Trstu. 1923.

⁸³) Zbirka **ljubavnik, ženitovanjskih in voščilnih pisem**. Natisnil H. Sax v Idriji. 1923.

⁸⁴) **Klement Jug**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1926.

85) Čukov koledar za leto 1924, Čukov koledar za leto 1925, Čukov koledar za leto 1927, Vse te koledarje je natisnila Narodna tiskarna v Gorici, ki je kot lastnica «Čuka na palci» bila tudi njih dejanska izdajateljica. Koledarje je opremil (razen prvo leto) Maksim Gaspari.

86) Josip Ribičič, **Kraljica palčkov**. Opremil A. Černigoj. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1923.

87) Dr. Josip Wilfan, **Knjižica za invalide**. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1922.

88) Dr. Vladimir Orel, **Volilni zakon**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1921.

89) Vl. Anžlovar-Al. Res. **Visokošolski študij v Italiji**. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1921.

90) **Ročni zapisnik za l. 1922**. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1921. — Ročni zapisnik za leto 1923. Tiskarna ista.

91) Jos. Ribičič, Ivan Vovk: **Šest mladinskih iger**. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. Platnico je risal A. A. Bucik. 1922.

92) **Ljudska pratika** je izšla za sledeča leta: 1926., 1927. Ponatisnjeni sta bili sledeči dve knjigi: **Dekle z Močevja in Lucko išče dekle**.

93) Karol Širok, **Jutro**. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1920.

94) France Bevk, **Pesmi**. Opremil Franc Kralj. Natisnila tiskarna K. T. D. v Kranju. Gorica 1921.

95) Damir Feigel, **Bacili in bacilke**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1921.

96) Starovaški, **Za tretjo goro**, igrokaz v treh dejanjih. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1921.

97) Inženjer Ličar, **Nekaj podatkov za upostavitev hlevov na Goriškem**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1921.

98) Dragotin Godina, **Kako pridejo kmetje in delavci do blagostanja**. Natisnil H. Sax. Izdala Rudarska federacija. Idrija 1921. — **Citati iz Marx-Engelsovega manifesta**. Izdajateljstvo in tiskarna kakor zgoraj.

99) **Enodejanke**, uredil France Bevk. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1921.

100) Stepančič-Gregorič, **Slovnica za italijanščino**. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1919. — Druga izdaja natisnjena v Celovcu 1922.

101) Stepančič-Gregorič, **Corso di lingua slovena**. Natisnila tiskarna «Edinost» v Trstu. 1919. — Druga izdaja natisnjena pri Spazzalu 1922.

102) **Nageljčki**. Okrogle narodne pesmice. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923.

103) V. Bandelj, **Priročna knjižica za slovenske vojake v Italiji**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici. 1923. — Druga izdaja 1926., založila Narodna knjigarna v Gorici.

104) Drago Godina, **Idealizem**. Natisnila tiskarna Spazzal v Trstu. 1924.

105) Drago Godina, **Menjalne zadruge**. Natisnila tiskarna Spazzal v Trstu. 1924.

(106) Dr. Josip Pavlica, **Trojni cvet**. Natisnila Narodna tiskarna v Gorici, 1926.

(107) «**Nova pota**» so izhajala v posameznih snopičih; urejeval jih je dr. Josip Pavlica; tiskala Narodna tiskarna v Gorici.

(108) **Codice penale per il Regno d'Italia**. — **Kazenski zakonik za kraljevino Italijo**. Trieste. Stab. Tip. Livio Corsi. Državna založba. 1922. — **Codice di procedura penale per il Regno d'Italia**. — **Zakonik kazensko-pravdnega reda za kraljevino Italijo**. Trieste. Stab. Tip. Livio Corsi. Državna založba. 1922.

Istega leta je ista tiskarna natisnila tudi **Regio decreto** 5. marzo 1922, N. 288, contenente le norme di attuazione, di coordinamento e transitorie, per l'entrata in vigore nelle nuove provincie dei codici penale e di procedura penale del Regno — **Kraljevi odlok** z dne 5. marca 1922, št. 288, obsegajoč določila o vpeljavi in izenačbi ter prehodna določila za začetek veljavnosti kazenskega zakona in kazenskega pravdnega reda Kraljevine v Novih Pokrajinah. Državna založba.

(109) Rdeče knjige. — **Boji majhnega naroda**. Spisal dr. Janko Kralj. Tiskala Zadržna tiskarna v Gorici. Založila Kmetška delavska zveza. 1924.

(110) **Otroško perilo** — navodila za krojenje, šivanje in vezenje vsakovrstnega perila za otroke. Sestavila Milka Martelančeva. Lastna založba. Tisk tiskarne «Edinosti». Litografirano priložno izdelal Litogr. zavod De Rosa & Krisman. V Trstu 1925.

Ta članek nima namena biti literarno kritičen, ampak zgolj bibliografično poročevalen. Izpustil sem šolske knjige in molitvenike, ki pridejo enkrat pozneje na vrsto. Pri sestavljanju sem skušal biti vesten, a ni izključeno, da sem katero knjigo izpustil. To pa radi tega, ker so morda izšle na tiho, za krog ljudi, pri nas pa nimamo bibliografskega lista. Opazil sem tudi, da so nekatera založništva tako nemarna, da ne pošiljajo svojih knjig literarnim revijam v oceno in nočejo, da jih te natisnejo vsaj na svojih platnicah, kar je dobro radi registracije in reklame. Tako pa niti platnice «Doma in Sveta» ali «Ljubljanskega Zvona» niso bibliografsko zanesljive; da bi vsaj te bile!

SLAVKO SLAVEC:

NEKAJ ITALIJANSKIH GLASOV O JUZNIH SLOVANIH.

Soseščina, hodisi med posamezniki ali med plemeni, je lahko blagoslov ali prekletstvo. Navadno je oboje, kakor so premnoge stvari na zemlji takšne, da kažejo zdaj svetlobo, zdaj senco. Dober sosled je dragocen zaklad. Malo pa je na svetu takih sosedov, da bi med njimi ne vzkliko nikdar nobeno nesoglasje.

Tu nas zanima predvsem sosedstvo med Italijani in južnimi Slovani. Vsaj poldrugo tisočletje je stara ta soseščina.

Kakšno je bilo to sosedstvo doslej? Ne predobro in ne preslabo, kakor mnoga druga plemenska sosedstva po Evropi. Kakšno bo poslej? Tega ne vemo. Če bi smeli vedeževati iz tega, kar beleži zgodovina, bi rekli, da ne bo ne predobro ne preslabo. Želeti pa moramo vsekakor, da bi bilo rajši dobro nego slabo. Stremeti moramo za tem, da se to sosedstvo izboljša, da se nesoglasja ublažijo in se navzkrižja omilijo, če se že ne morejo popolnoma odpraviti. To prizadevanje mora biti obojestransko.

Ob Adriji ter ob črti, ki veže Adrijo s Kaninom, se dotikata latinski in slovanski svet. Dotik obeh svetov posreduje zdaj širji, zdaj ožji mešan pas, ki se nikjer ne stanjša v jasno potegnjeno črto s čistim latinskim prebivalstvom na zapadni in čistim slovanskim prebivalstvom na vzhodni strani. Zgodovinski razvoj v tem pasu je bil tak, da ni mogla pognati med obema plemenoma Bog ve kako globoka ljubezen iz enostavnega razloga, ker si kakor drugod

lastite mešane kraje obe stranki. Zanimivi so kupi knjig, knjižic in člankov, ki so se o tej stvari natisnili med svetovno vojno in po njej. Italijanski pisatelji rišejo radi mešane kraje kot nesporno italijanske, južnoslovanski pa jih popisujejo kot slovanske. Seveda govorimo tu le z narodnostnega in ne morda iz državnopravnega vidika.

Nihče ne bo oporekal, da je prijateljska sosesčina boljša od sovražne. Zato bi moral vsak Italijan in vsak južni Slovan, ki ga je usoda postavila v narodno mešani pas, in kdorkoli o tem pasu in o tej sosesčini govori ali piše, paziti predvsem na to, da ne podžiga sovraštva med obema sosedoma. Koliko se je v tem na obeh straneh grešilo in se še greši, ve vsakdo, ki je kdaj listal po prej omenjenem kupu knjig in knjižic iz vojne in povojne dobe, ali motri članke in poročila po dnevnem časopisju.

Sovraštvo je tudi v svojih najmilejših oblikah nizkotna, ponižujoča strast, ki jo je treba zatirati v sebi in v drugih. Govoreč o italijanskih glasovih, ki se tičejo južnih Slovanov, ne bomo omenjali tistih, v katerih se pisatelji niso mogli popolnoma otresti narodne pristranosti. Res, da je s tem izloženo lepo število teh glasov, a zato bomo tem bolj veseli drugih, ki govorijo o nas z mirno dobrohotnostjo ali vsaj z nepristransko stvarnostjo.

1.

Zanimiva so mesta, posvečena južnim Slovanom po italijanskih zemljepisnih učnih knjigah, namenjenih doraščajoči mladini. Take knjige podajajo ali bi morale podajati glavne izsledke, izčiščeno znanje, dognane sodbe. Prav take knjige ustvarjajo v italijanski javnosti tisto splošno mnenje, ki se iz šole zanaša v življenje. Zato omenimo nekaj takih glasov na prvem mestu.

V svoji srednjim šolam namenjeni knjigi «La Geografia» piše Francesco Olmo (I. del, str. 285): «Srbi, ki so se združili po svetovni vojni z drugima dvema slovanskima plemenoma, Hrvati in Slovenci, nekdanjimi avstro-ogrskimi podložniki, v enotno dr-

žavo Srbov, Hrvatov in Slovencev, tvorijo najštevilnejše pleme na Balkanu. Srbi, ljudstvo kmetov in krepkih gorjanov, presegajo srednjo človeško rast, imajo izrazite obrazne poteze, drzne oči, štrleče podočnice in velike brke. Velikodušni so in odkritosrčni in radi kažejo svojo naklonjenost. Preprosti so in skromni in gostoljubni ter imajo za prijatelja tudi hlapca, ki ga imenujejo brata. Tuji so trgovini in pustolovščinam, a zelo bojeviti, in imajo po mnogih stoletjih trdega suženjstva krepko razvit domovinski čut. Spominjajoč se navdušenja, samozavesti in vztrajnosti, s katero so se njih dedje borili za neodvisnost svoje dežele, zapuščajo te vrline v petju in godbi od roda do roda. Njih narodne pesmi so »izmed najganljivejših vseh ljudstev in vseh časov« (Goethe). Srbski jezik je najzvočnejši izmed vseh slovanskih jezikov. Dasi tvorijo Srbi eno samo pleme in zdaj tudi eno državo s Hrvati in Slovenci, se vendar ločijo od teh po veri, omiki in močnih družabnih in političnih težnjah.»

V priročni zemljepisni knjigi «L'Europa» (Fienze, 1924) popisuje Luigi Giannitrapani južne Slovane takole (str. 49): »Južnoslovanska ljudstva govorijo isti jezik in skupen jim je čut neodvisnosti, toda razlikujejo se po značaju in veri. Tako je lahko poznati Srbe, ki bivajo v južnem delu Jugoslavije, po temni polti in bojeviti zunanosti. Razen prebivalcev Bosne, ki so mohamedanci, izpovedujejo pravoslavno vero. Vobče so malo omikani, kajti komaj 10% med njimi zna brati in pisati. Hrvati, ki zavzemajo osrednji del nove države, so podobne polti kakor Srbi, a so katoliške vere in navadno bolj omikani ali izobraženi kakor Srbi, ker so bili v ožjem stiku negoti z ljudstvi, ki imajo bolj razvito omiko, kakor z avstrijskim in ogrskim ljudstvom. Slovenci, ki bivajo na Kranjskem, so navadno svetle polti in manj bojvite zunanosti nego Srbi. Tudi oni so po veri katoličani in ker so živeli v tesnem stiku z Italijani, ob katere mejijo, in z avstrijskimi Nemci, so bolj omikani nego Srbi in Hrvati, tako da zna med njimi 85% brati in pisati. Razen Srbov se južni Slovani v velikem številu izseljujejo in so ustanovili mnogo

cvetočih naselbin v ameriških Združenih državah in v drugih prekomorskih deželah.»

Podobni so glasovi po drugih takih knjigah. Kljub kratkosti in majhnim netočnostim skušajo biti pisatelji zanesljivi in pravični. O Slovanih v Italiji se izražajo seveda mnogo krajše in ne popolnoma prosti raznih vplivov, ki za objektivno presojanje ne morejo priti v poštev. Luigi Giannitrapani piše v knjigi «L'Italia», govoreč o Julijski krajini (str. 61): «Krajina je nad vse italijanska («italianissima»): to izpričujejo pokrajina, mesta, običaji njenih prebivalcev. Res je sicer, da je nemška vlada, hotela udušiti Italijane, poslala tja mnogo Slovencev, Nemcev in Hrvatov, a njen naklep se ni posrečil, kajti sinovi teh tujcev so često zrastli kot Italijani po jeziku in mišljenju in slovanski živelj, dasi močan po številu, danes ne prevladuje.» Previdnejši je Piero Gribaudt, ki pove v svoji knjigi «L'uomo e il suo regno» (II. del, str. 137) o istem predmetu samo to: «Julijska Krajina ima približno 890.000 prebivalcev, polovica je Italijanov, ostali so Slovani. Italijani prevladujejo v mestih in ob obalah, Slovani v notranjosti.»

Obširno delo o Jugoslaviji je napisal leta 1922. Oscar Randi v knjigi «La Jugoslavia» na 582 straneh. Dr. A. Gavazzi je v «Ljubljanskem Zvonu» 1923 knjigo odločno odklonil, češ, da daje pisatelj Italijanom «rog za svečo». Razumljivo je, da južni Slovani s tako knjigo o sebi ne morejo biti zadovoljni, ker vsebuje mnogo zelo jedkih, neprijaznih sodeb o njihovem značaju in razmerah v njihovi domovini. Po drugi strani pa je treba priznati, da spada Randi k tistim redkim Italijanom, ki precej podrobno poznajo Jugoslavijo in to svoje znanje z novim učenjem sproti množijo in poglobljajo. Še važnejše je dejstvo, da zajema skoro vsa Italija, ki se kakorkoli zanima za svojo vzhodno sosedo, glavne podatke prav iz te knjige. O zgodovini južnih Slovanov in njihovem osvobojenju sodi pisatelj (str. 9): «Slovani, mirno ljudstvo pastirjev in poljedelcev, niso prišli v te pokrajine radi svoje zavojevalnosti, temveč ker so jih drugi narodi zavlekli in pahnili vanje. Njih zgodovina skozi petnajst stoletij do danes je neprestano

menjavanje vplivov in tujih gospostev iz Bizancije, Rima, Dunaja, Budimpešte... (Str. 10:) Besedi «Schiavonia» in «Schiavi», kakor so Benečani nazivali Slovane z druge jadranske obale, se nista iznašli kot psovki ali žalitvi, temveč sta se skladali z resničnim pomenom slovanske pokornosti in poslušnosti... Južni Slovani so prosti, ker so jih drugi oprostili in ker si jih nihče ni hotel ali mogel znova podvreči.» Randi pač ni živel z nami pod avstrijskim jarmom in ne pozna našega prizadevanja za osvobojenje, ki mu je Nemec Hermann Wendel posvetil več poglavij v svoji obsežni knjigi «Boj južnih Slovanov za svobodo in zedinjenje.» Ostre levite nam bere, govoreč o našem značaju (str. 12): «Tudi Srbi, Hrvati in Slovenci se v splošnem radi nagibljejo k vznesenemu razglabljanju in drži se jih dobršna mera malomarnosti. Dasi so obdarjeni z živahno bistroumnostjo, niso dali še nobenega moža, ki bi bil resnično velik v evropskem in svetovnem smislu.» Take ugotovitve ne božajo prijetno naših ušes, zlasti ker, v kolikor so nepovoljne, ne odgovarjajo dejstvom ali so vsaj močno pretirane, a priznati je treba, da niso vse iz trte izvite. Sami smo se včasih že hujše obdolževali. Ne zamerimo tujemu očesu, če ni tako vljudno, da bi zamižalo ob naših slabostih. Rajši se jih skušajmo otresti.

Drugačno umevanje za južnoslovanske težnje po neodvisnosti kaže Antonio Anzilotti v knjižici «Italiani e Jugoslavi nel Risorgimento» (Roma, 1920). Že v uvodu pobija precej razširjeno mnenje o slučajnem postanku južnoslovanske države: «Precej razširjeno in tendenčno je naziranje, da je Jugoslavija umeten in improviziran političen stvor evropske vojne ali vsaj tvorba poslednjih tridesetih let, v katerih je svetovni požar dozorel. Če bi stvar bila taka, bi pomenilo govoriti o «južnih Slovanih» v dobi našega narodnega preroda toliko, kakor razpravljati o železniškem parnem stroju v osemnajstem stoletju!» Nato vzporeja južnoslovansko gibanje s klasično dobo italijanskega preroda, ko so Mazzini, Tommaseo, Giusti in drugi snovali italijansko osvobojenje avstrijskih Slovanov. Takrat je Giuseppe Giusti zapel

svoj «Sant' Ambrogio», globoko človeško pesnitev, ki pripoveduje, kako gleda pesnik avstrijske slovanske vojake v milanski stolnici: «Tudi nje — sem si dejal — je kralj, boječ se italskega in slovanskega gibanja, iztrgal njihovim krovom in jih brez miru kot sužnje goni k nam, da nas kuje v sužnost... Nemi, zasmehovani, sami stojijo tu kot slepo orodje zvitega roparstva, od katerega ničesar nimajo in ki se ga morda ne zavedajo... Tu, če ne bežim, objamem korporala z njegovo debelo leskovo palico, trdega moža, ki stoji pred mano raven kakor kol.» Dobro riše Anzilotti Mazzinijevo misel o balkanskih Slovanih (str. 14): «Slovanska ljudstva na vzhodni jadranski obali in na Balkanskem polotoku so se zdela Mazziniju po svoji zemljepisni legi in po svoji politični uredbi najprimernejše sile, s katerimi naj bi se pričela nova «narodna» uredba Evrope. Njih neodvisnost ni pomenjala samo zrušitve obeh narodnostim sovražnih vladavin, Avstrije in Turčije, temveč tudi zgraditev jezù zoper razširjevalne in hegemonске težnje nemštva na severu in carizma na vzhodu.» Še bistreje vidi bližajočo se Jugoslavijo Tommaseo (str. 46): «Dočim Mazzini ni imel jasnih nazorov o možni razvrstitvi južnih Slovanov, Tommaseo, ki jih bolje pozna, prav nič ne omahuje: iniciativa za združenje sorodnih ljudstev tiče po njegovem mnenju Srbiji, ki ima za seboj carske tradicije in je ,že razvita kal popolne države'.» O Tomaseju samem sodi (str. 48): «Tommaseo sam je — rekel bi — podoba, ki predstavlja italijansko-slovansko zvezo. Ta ,slovanski Italijan', kakor ga imenuje njegov list ,Bratstvo med narodi', je vnet rodoljub in velik naš pisatelj, ki čuti kakor Mazzini in Mickiewicz domotožno ljubezen do srbskega ljudstva in ilirskih pesmi.» Anzilotti zasleduje in beleži nazore italijanskih učenjakov in politikov o Južnih Slovanih samo do l. 1866.

Daljšo razpravo o Slovencih je napisal l. 1919. Francesco Musoni. Precej točno označuje glavne dobe naše zgodovine in naše današnje razmere. Priznava, da «postaja jezikovna asimilacija od dne do dne težavnejša in nasilna politika vodi često do posledic, ki so nameravanim naravnost nasprotne» (str. 27),

vendar pa se o Slovencih na tej strani Julijskih Alp pred sklenitvijo mirovne pogodbe takole odreže (str. 30—31): «Razumemo prav dobro, da mora biti izguba precejšnjega števila lastnih sobratov za Slovence prav kislo jabolko. Tako število je brezpomembno za nas, ki smo veliki in mogočni, ne pa zanje, ki so majhni in maloštevilni. Toda ni naša krivda, če so prišli ti Slovenci kakor druge narodne manjšine stanovati na rob Italije, katerega posesti se ne moremo odreči nikomur na ljubo. Ni naša krivda, če je njih narod tako neznaten, da mora bolešno občutiti vsako amputacijo, katero mu radi njegove nesrečne zemljepisne razširjenosti morda vsili mirovna konferenca v prihodnjem popravljanju evropskega političnega zemljevida.» Če je Musoni res slovanskega rodu, se tukaj sam jasno priznava za Italijana in so torej trditve nekaterih slovanskih pisateljev, da se ni odtujil svojemu rodu, povsem neutemeljene.

Zelo umerjena in precej nepristranska je Musonijeva študija «La Jugoslavia» (Firenze, 1923). Kot izboren zemljepisec je prav dobro očrtal Jugoslavijo v zemljepisnem, narodnostnem in gospodarskem oziru. O našem značaju piše (str. 79—80): «Slovenci, ki so živeli bolj nego vsi drugi južni Slovani pod kulturnim vplivom Nemcev in Italijanov, imajo precejšnjo izobrazbo, malo analfabetov in omikano meščansko razumništvo. Čehi v miniaturni, so hladni, premišljeni, vztrajni, dobri organizatorji, obdarjeni s smislom za praktičnost in kažejo, da imajo večjo politično zrelost nego drugi južni Slovani. Tvorijo homogeno ljudstvo, ker izhajajo iz enega samega družabnega razreda, iz kmetov, in so zato demokratični. Posestva so med njimi razkosana in le malo je plemenitašev, ki so pa nemškega izvora. Ponašajo se z napredkom tudi v obrti radi premogovnikov, ki se izkoriščajo, in radi nemškega vpliva.» O južnih Slovanih vobče pa pravi (str. 89): «Kot splošen znak južnih Slovanov lahko omenimo mladostno prekipevanje življenja, radi česar so precej dostopni navdušenju, a brez skladnega čuta za sorazmerje in umerjenost. Nagibajo se k mističizmu, pozna se jim nekoliko vpliv fatalizma vztočnih narodov in podlegajo

dobam malomarnosti, za katerimi se vrstijo nagla prebujenja. Obdarjeni so s srečnimi sposobnostmi posnemanja in so bolj prisvajalci nego ustvarjalci. Velik je njih narodni ponos, radi česar gojijo čisto stremeljenja, ki se zrelejšim narodom lahko zdijo megalomanija. Značilno je, kako poznajo dejstva svoje zgodovine po izročilu in iz narodnih pesmi, ki se zlasti v balkanskih deželah bolj izročajo od roda do roda, nego se učijo v šolah.»

Mnogo je golj zemljepisnih in drugih razprav o naših krajih iz peres raznih italijanskih strokovnjakov (Giuseppe Palese, Federico Sacco, G. Canestrelli i. dr.). Mnogo člankov in razprav je raztresenih po raznih mesečnikih in drugih revijah (L'Universo, In Alto, Il Secolo XX, Augustea i. dr.).

2.

Kot važne italijanske glasove o južnih Slovanih moramo smatrati tudi tiste, ki se tičejo našega jezika. Kakšne pripomočke za spoznanje našega jezika so si ustvarili Italijani? Do sedaj skoro nobenih. Večinoma se morajo zatekati h knjigam, ki so jih zanje napisali Slovani. Pa tudi ti jim še niso mogli dati zares dobre slovenske slovnice.

Precej znana je «Grammatica teorico-pratica della lingua slovena», ki jo je dr. Bruno Guyon objavil l. 1918. že v drugi izdaji med priročnimi knjigami milanskega založništva Hoepli. V uvodu prinaša splošne opombe o slovenščini. Med drugim piše (str. IX.): «Ker je ostal slovenski narod več stoletij brez političnega pomena, se je seveda njegov jezik nekam pozno razodel. Ta jezik je mlajši in manj znan ter nimia privlačnosti, s katero se lahko postavljajo drugi slovanski jeziki. V njem se ne glasi modroslovnost resnica kakor v ruščini, katere moški glasovi brnijo v svet iz vzhodnih step kakor hrumenje upornih duš, ne sentimentalni čar viteške Poljske, ki ji tožna strast spominov še zmerom hrani moč neugnanih idealov. Prednost slovenščine in srbohrvaščine pa tiči v dejstvu, da predstavljata najskladnejši, najslajši glasosloven razvoj celega narodnega bistva, ki

živi še v bujnih naturalističnih bajkah in pristen kulturen izraz energij slovanskega genija v ustvarjanju epopeje, vznikle med strahovitimi borbami za posest rodne grude — za nas čaroben sen vztočnih pesmi in spevov od preprostih in svežih likov vil do junaških izročil o Marku Kraljeviču... Gotovo je, da je ohranila slovenščina mnogo neokrnjenih staroslovenskih oblik, preprostost in neko prvotno svežost.» V predgovoru druge izdaje omenja pisatelj, da je tudi profesor V. Vondrák izrazil blagohotno sodbo o prvi izdaji njegovega dela. In res, kar je povzeto po učenih, temeljitih slovanskih virih, ki jih pisatelj omenja, je dobro povedano, lepo razloženo in daje precej točno sliko našega jezika. Le kjer Guyon zajema iz svojega lastnega znanja slovenščine, kakor v razgovorih, se resna slovnica prevrže skoro v humorističen zabavnik. Tam beremo (str. 226. in naslednje): «Razumite vi nemški, slovenski, taljanski? Eno malo. Celo nič. — Za to vi nemate mi očitati mudljivost. — Najemna sprava nije težljiva. — Veje je bilo izlomljeno. — Nikdo nam pomaga. Naši poslanec ves je v svojih kupčijskih opravilih. — Kaj se je nagodilo pretečeni večer v gostilnici «Pri zlatem jelenom?» — On je no malo nervosen, na sincih bolan. Nije čuda. — Večernje, jutranje oznanovanje pravi da taljanski vazduhoplavci so napadali mesto Ljubljano, i da so tam vrhli 50 bomb.» Takih slovanskih razgovorov bi prof. Vondrák gotovo ne mogel blagohotno soditi.

Skoro istočasno je izdal milanski založnik Luigi Trevisini krajšo, praktično učno knjigo «Lo Sloveno», ki jo je sestavil prof. Mario Migliorini. Uvod je napisal založnik med vojno, ko so italijanske čete stale ob Soči in na Krasu deloma na slovenskih tleh: «Z objavo te slovenske slovnice hočem ustreči potrebi, ki je vedno bolj živa, potrebi premišljenega in lahkega načina za priučenje jezika onega ljudstva, ki bo kmalu tvorilo dopolnilni del naše Italije, ker je naseljeno tostran njenih naravnih mejá, dasi je slovanskega izvora in jezika... Prva naša korist je učenje tega jezika, da lahko stopimo v prirčne in najširše stike z novimi italsko-slovanskimi ljudstvi,

ki jih postavimo za prednje straže obnovljenih ital-skih mejá... Novim sodržavljanom podélimo vse do-brote vladavine svobode, enakosti in pravičnosti.» Slovincem v Italiji mora biti gotovo zelo žal, da je ta njihov prijatelj samo založnik in ne vladni organ današnje Italije. Migliorinijeva slovnica je posneta deloma po Guyonovi, le da je še bolj nezanesljiva in uči mestoma docela krivo slovenščino. Kar je v njej dobrega, kvarijo premnogi tiskovni pogreški in šte-vilne krive slovniške oblike, n. pr.: «Sin in hči sta zdravi. Solnce je nizek. Naša sestra ni prišela. Mir je dar cesarja. Na našim vrtom vidimo hlev tvojega strica. Na gozdu dela hlapec. Visoke hrib je zelen. Kral hvali častniki. Kdaj pišite gostilniku pismo? Mladi drevo v gozdu je zeleno. Priden kmet hoče na kruh priti. Zivali neznajo hvaléznost. V velikih me-stih so mnogo ljudi. Oče ima veliko skrb za otrok. Vidva sta prijateljici. Kolikokrat jemo na dne?» Milo se stori človeku, motrečemu tako slovnico, ki je vanjo zakopano mnogo poštenega dela in truda, žrtev in denarja in predvsem najboljše, najplemeni-tejše volje pisateljeve in založnikove — pa vse brez koristi. Neumljivo prekletstvo kali tudi take poskuse za zbližanje med obema narodoma. Smilita se člo-veku založnik in pisatelj, prvi radi gmotne škode, drugi zato, ker spravlja svoje pošteno italijansko ime v nevarnost, da bo istovetno s šušmarjem. Ali v Italiji res ni mogoče najti človeka, ki bi svojim ro-jakom napisal dobro slovensko slovnico?

Še krajši je «Manualetto italo-sloveno», ki sta ga sestavila G. Prezzolini in F. Skarlovnik in ga je izdal Bemporad (Firenze, 1923). «Italijan in Slove-nec», izvemo na 3. strani, «sta se združila pri sestavi tega priročnika z namenom, da koristita Italiji in slovenskemu ljudstvu, ki bo našlo — upajmo skoro — pod njeno vladavino svobode najboljše podnebje za svoj razvoj.» Pisatelja se zavedata nepopolnosti svo-jega dela (str. 6): «V našem poskusu ne bo nedosta-jalo pogreškov in hib zlasti zato, ker sva ga sestavila z nekakšno naglico.» To se delcu v resnici pozna. Morda pa ni vseh nedostatkov kriva samo naglica. Evo jih nekaj: «Viditi, dišeti, negnusen, smrtn, mrtv,

sem star dvajset leta, mladenec, dobrodeln, marc, sedajn, Koliko je staro vašo dete, so dve in pol, hčer (namesto hči), dohotki, polski, mirn, pesk, kluč, lahk, mrzl, Je svobodni sedež, mojo dvokolo, krvožel, čern kakór zamórc, Se lahko preplava reko, kojn» itd. V celoti pa se je ta knjižica še precej posrečila in bo gotovo dosegla svoj namen.

Boljše nego za učenje slovenščine so Italijani pre-skrbljeni s srbsko-hrvatskimi slovnici. Ne bomo govorili o Androvičevi in Kušarjevi knjigi, ki sta ju spisala Slovana. Dr. Bruno Guyon je spisal za založnika Hoeplija «Grammatica teorico-pratica della lingua serba», a je imel pri tem delu še nesrečnejše pero nego pri pisanju slovenske slovnice. Lotil se je dela, ki mu ni bil kos. Trevisini v Milanu je založil l. 1922. knjigo «Grammatica della lingua serbo-croata», ki jo je sestavil prof. Arturo Cronia z veliko skrbjo in globokim poznavanjem jezika. «Želeč izbristati krivični madež», piše v uvodu, «ki ga je dr. Guyon prizadel s svojo zloglasno slovnico italijanski znanosti pred vsem slovanskim svetom, sem se lotil tega dela.» O srbohrvaščini pravi med drugim (str. 10): «Čudež, ki je zabranil popolno razcepljenje teh dveh ljudstev, čarobni prstan, ki ju je družil skozi vse žalostne prevrate tujih gospostev in tujih vplivov, je bil preprosti, a bogati ljudski jezik. Dasi je Hrvat hotel, da se imenuj hrvatski, Dalmatinec pa, da bodi dalmatinski, dasi ga je Bosanec imenoval bosanskega kljub Srbu, ki je poznal le srbskega, je ta jezik vendar blagoglasno in enako donel po Hrvaskem in v Dalmaciji, v Bosni in Srbiji in po vseh pokrajinah, koder prebivajo Srbi ali Hrvati. Mogočnejši od najbolj slepe vere in najbogatejše kulture je ta jezik širil med slovanskimi množicami ono skupnost mišljenja in začenjaj ono neumorno delo obnavljanja in združevanja, iz katerega se nekega dne razvije vsem Hrvatom in Srbom skupno slovo, kakor jih že bratijo epske lepote in lirska navdušenja njih narodnih pesmi.»

Nekateri italijanski pisatelji se zanimajo tudi za razvoj skupnega književnega jezika, ki naj bi služil

vsem Srbom, Hrvatom in Slovencem. Zgoraj omenjeni Oscar Randi prerokuje: «Za jezikovno zedinjenje je treba čakati v najboljšem slučaju vsaj petdeset let.» (La Jugoslavia, str. 16).

3.

Po vojni se bolj in bolj množijo italijanski glasovi o južnoslovanski umetnosti, zlasti o južnoslovanskem slovstvu. Taki glasovi so mnogo bolj razveseljivi nego prizadevanje nekaterih južnih Slovanov, da bi s članki v italijanskem jeziku in z italijanskimi prevodi iz našega slovstva odpirali Italijanom pot do naših kulturnih dobrin. S tem nikakor nočemo podcenjevati vrednosti in zaslug takega dela, poudariti hočemo le, da diši čisto tako stremljenje po nadležnem vsiljevanju. Razen tega čuti rojen Italijan v takih prevodih neopredeljive nepopolnosti, ki se jih naš človek, pa naj se še tako temeljito nauči najboljšje italijanščine, navadno niti ne zaveda, ker se jih zavedati ne more. Človeška narava je namreč taka, da se človek v svojem materinem jeziku najlepše, najsvobodneje in najpopolneje izraža in je zanj pisanje v tujem jeziku le večja ali manjša posnemovalna spretnost, ki se ne bo mogla nikdar meriti s prostim izlivom prirojene in ne priučene besede.

Davno pred vojno je spisal D. Ciàmpoli drobno knjigo o slovstvu južnih Slovanov, ki pa je danes zelo zastarela. Poznejšega celotnega dela o tem predmetu še ni, dasi je po raznih revijah raztresenih mnogo člankov o posameznih južnoslovanskih pesnikih in pisateljih ter slovstvenih pojavih. Kaj preglednega prinese najbrže obetajoča se velika «Enciclopedia italiana», ki si je za južnoslovansko slovstvo pridobila razne znane italijanske in južnoslovanske strokovnjake.

Slovenskemu slovstvu je posvečal že pred vojno posebno pažnjo prof. Giovanni Lorenzoni. Po vojni je sodeloval pri italijanski izdaji Resovega zbornika «Dante» (1921.), ki ga je objavilo založništvo Giovanni

Paternolli v Gorici. Prevedel je v italijanščino Puntarjev članek «Dante e Prešeren» ter ga opremil s kratko in točno življenjepisno črtico o Prešernu. Zmotna je v njej le trditev, da je Prešeren umrl v Ljubljani, kar bi bil lahko že urednik Res popravil. Za isto zbirko je prevedel tudi Francéta Steléta razpravo «Mirko Rački — illustratore di Dante». V italijanski reviji «Il Concilio» in drugod objavlja večkrat sestavke o nekaterih naših najboljših pisateljih. V Gorici je izdal l. 1925. Cankarjevega «Hlapca Jerneja» v italijanščini («Il Servo Bortolo e i suoi Diritti»). Uvod, ki je posvečen Ivanu Cankarju, prinaša obenem kratke sodbe o glavnih pojavih našega slovtva. Prešernov pomen označi takole (str. 6): «Kot pesnik vzvišenih darov in predvsem lirske narave je postavil svoje delo, ki je večje po notranji ceni nego po obsegu, kot nekakšen temelj, na katerem se pozneje dvigne spomenik novega slovenskega slovtva, ki ni brez zanimivih umetniških podob.» Franca Levstika imenuje «ustvaritelja slovenske proze in obnovitelja jezika». Simon Jenko mu je «ne močan, a prijeten pesnik, ki zadene najsrečnejše izraze za označbo situacij in opisovanje čuvstev.» O Josipu Jurčiču pove, da je «v svojih ljudskih romanih uspel prozaist in ilustrator starih izročil svojega ljudstva». Josipa Stritarja označi kot «pesnika in pisatelja velike modernosti in vztrajnega izpodbujevalca mladih». Simon Gregorčič je «lirik z jasno ljudsko žilo, ki mu je pridobila ljubezen in občudovanje njegovega naroda». Anton Aškerc «je vcepil na slovensko deblo balado, kakor so jo zamislili največji nemški pesniki». O Ivanu Cankarju ugotavlja: «Pisal je, kakor je videl, čutil in mislil. Morda ni videl, čutil in mislil zmerom tako, kakor se je snovna resničnost godila. Vedno in povsod pa je bil odkritosrčen v izvajanju svojega umetniškega poslanstva. Odkritosrčnost je gotovo najvišja duhovna vrлина njegovega dela... On obvladuje jezik, ki ga pozna, mislim, globlje po svoji umetniški bistrovidnosti nego po discipliniranem učenju, in ga upogiblje do tako intimne in izbrane zvočnosti, kakršne ni prej nikdar

imel. Ta jezik je zdaj umerjen in blesteč kakor jeklo, zdaj nežen in gubeč se kakor cvetna vonjava, ko umira jesen, a vedno uravnovešen in ubrzdán v stavku in odstavku, zmerom prost enoličnosti v ritmu in barvi.» Istočasno je izdal tržaški «Parnaso» to Cankarjevo delo v italijanskem prevodu I. Regenta in G. Susseka («Il Servo Bortolo e il suo Diritto») z Bambičevimi ilustracijami. To delo sodi s svojim uvodom le napol v naš sestavek, ker je le eden izmed obeh prevajalcev Italijan. Prevajalca imenujeta Cankarja «največjega predstavnika slovenskega slovstvenega naturalizma». Taka označba pisatelja «Hlapca Jerneja» ovaja, da prevajalca nista prodrla v bistvo celokupnega Cankarjevega dela. Tudi trditev, da Ivan Cankar današnjo družbo «zaničuje in sovraži», je pretirana. Cankar ni pesnik in umetnik sovraštva, temveč najbolj slovenske in najbolj človeške ljubezni do ljudi, ki bi jih rad poboljšal in dvignil. Drugače je tudi v tem uvodu Cankarjeva slovstvena osebnost precej srečno očrtana.

Iz sodelovanja Italijana in Slovenke je izšel italijanski prevod Župančičeve «Dume» v Modeni 1924. Priredila sta ga Italo Maffei in Fany Šinkovec - Mayer. Knjižica vsebuje tudi kratke, pregledne opombe o Slovanih in slovanskih jezikih vobče, o značaju južnoslovanskih plemen, o važnejših slovenskih pisateljih in pesnikih ter nekaj strani o Župančičevem življenju in njegovi umetnosti. Površnost je zakrivila neresnično trditev, da je Kopitar ustanovil «Slovensko društvo» (Societas slovenica), katerega ustanovitelj je J. N. Primic, in da je v njem zbral izobražene mladeniče iz vse Slovenije, tudi iz Šlezije (!) in Koroške (str. 17). O Stritarjevem «Zvonu» se poroča, da je dobri dve desetletji kazal pot slovenskemu slovstvu (str. 21), kar ni res, ker je izhajal le šest let, l. 1870. in od l. 1876. do l. 1880. Trdina je za Maffeija «profesor etnografije» (str. 22) in je popisal v svojih bajkah in povestih «življenje ljudstev hrvatske zemlje». V celoti so te beležke povzete očitno po Grafenauerjevi «Kratki zgodovini slovenskega slovstva», a kjer koli pisatelj kaj svojega doda, se mu rado spodrsne.

Župančiču pripisuje časti, za katere se ni nikoli trgal, in ga samovoljno proglasi za doktorja, češ, da je promoviral l. 1903. V l. 1917. ga povzdigne kar za ravnatelja ljubljanskega gledališča. Med francoskimi pisatelji, ki jih je Župančič prevajal, imenuje Bergeraca namesto Rostanda. Klub tem nedostatkom je knjižica zelo važna za pospeševanje duševnih stikov med dvema sesednima narodoma in bo dobrodošla tistim našim zapadnim sosedom, ki se zanimajo za najlepšo slovensko pesnitev zadnjih desetletij.

Vnet častilec našega slovstva in oznanjevalec njegovih lepot med Italijani je prof. Umberto Urbanaz-Urbani. Več člankov o naši moderni literaturi je objavil zadnja leta v tržaškem «Il Piccolo della Sera», n. pr. o Župančičevi «Čaši opojnosti» 24. sept. 1924., o Župančičevi tragediji «Veronika Deseniška» 27. avg. 1925., o Nedjelku Sabadini-Subotiču in Silvinu Sardenku 30. aprila 1926. O Silviju Strahimiru Kranjčeviču je predaval v Trstu 30. maja 1926., prav tako o Gregorčiču in Aškercu 7. marca 1927. Razen tega je pisal o Gregorčiču v reviji «Coscienza italica» (v letošnji marčni številki). V prejšnji številki istega lista je Italijanom predstavil srbsko pesnico Jelo Spiridonović-Savičevu, objavil več prevodov njenih pesmi ter izdal nedavno v založbi tiskarne M. Toppan in A. Bettinelli njeno pesnitev «Pergamene brata u Hristu Stratonika» v italijanščini. V reviji «I nostri quaderni» je priobčil članek o istrskem pesniku Vladimirju Nazorju, v tržaškem «Mondo Femminile» od 26. marca 1927. pa novelo «Grešnica» Riharda Katalinić-Jeretova. Sodeluje s podobnimi doneski pri raznih drugih italijanskih listih in pripravlja obširnejšo knjigo «Scrittori jugoslavi», ki jo je nekoč mislil izdati v Postojni, a izide najbrže pri tržaškem «Par-nasu.»^{*)}

Mlad italijanski znanstvenik, ki vrši po italijanskih revijah prav tako plemenito delo kakor Urbanaz-Urbani, je Wolfgango Giusti. V reviji «I nostri quaderni» je objavil l. 1926. slovstvene beležke o slo-

*) Prvi zvezek te knjige je medtem že izšel.

venski književnosti in prevode iz Ivana Cankarja in Franceta Bevka. V letošnji «Rivista di letterature slave» (l. 1927.) je priobčil dve drugi Cankarjevi črtici in kratek spis o največjem pisatelju naše moderne.

Poročila o srbskohrvatskih knjigah, razprave o srbskohrvatskem slovstvu in prevode iz tega slovstva objavljajo razen že omenjenih pisateljev padovanski slavist Giovanni Maver, prof. Giacomo Marcocchia (o Mažuraniću, o srbskih narodnih pesmih in več drugega) in razni drugi znanstveniki. Prof. Arturo Cronia poučuje z veliko vztrajnostjo razen srbskohrvatskega tudi bolgarsko slovstvo. Bolgarom so posvečene tudi mnoge študije nedavno umrlega prof. Aurelija Palmierija, ki je za list «L'Europa Orientale» (l. 1921.) prevedel Grafenauerjev članek o novejšem slovenskem slovstvu.

Med italijanskimi listi in revijami, ki odpirajo svoje stolpce glasovom o južnih Slovanih, bi razen že navedenih omenili še revijo «Poesia», «Commedia» (o južnoslovanskih gledaliških umetnikih in umetnicah), «La Scuola» (prevod Cankarjeve črtice «Otroci in starši»), «Rivista dalmatica», «Rivista d'Italia» (v številki z dne 15. januarja 1927. Randijev članek «Nikola Pašić in Italija», mnogo obširnejšo študijo istega pisatelja o Pašiću je prinesla «L'Europa Orientale» l. 1927.), «Cultura fascista» (l. 1927. je pisal Gino Venuti o južnoslovanskem šolstvu in sokolstvu), «Augustea» (v 5. številki l. 1927. Carlo Maestrini o Jugoslaviji na morju, v istem letniku razpravlja Tantrīs o sv. Frančišku Ivana Meštrovića, primerjajoč ga z Minerbijevim in Wildtovim), «Quaderno LIV dell'Istituto Federale di Credito per il Risorgimento delle Venezie» (v decembru 1926. je objavil dr. Mario Segnan razpravo «Jugoslavija in njene prometne poti») in tako bi lahko še dolgo naštevali. Ker smo zašli medtem celo v narodno gospodarstvo, navedemo za sklep še razpravo goriškega profesorja Umberta Bonnesa «L'attività sociale del partito popolare sloveno» v reviji «L'Europa Orientale» od 31. januarja

1924., ki riše neminljive zasluge Janeza Evangelista Kreka za vsestransko povzdigo slovenskega ljudstva.

Precej nepopolno število tu omenjenih italijanskih glasov o južnih Slovanih priča, da v Italiji zanimanje za to ljudstvo neprestano raste. Če glasovi niso vsi takšni, kakor bi si jih južni Slovani želeli, krivda gotovo ni zmerom na italijanski strani. Ugodnejše sodbe Slovani najzanesljiveje dosežejo s tem, da se bolj in bolj uveljavljajo v svetu kot resnično kulturni činitelj. Hvaležni bodimo svojim sosedom za prijazna poročila o nas, ob neprijaznih ali neaaklonjenih pa se ne razburjamo, temveč jih s svojo spravljivostjo in miroljubnostjo ovrzimo. Obenem se tudi sami še bolj nego v preteklosti zanimajmo predvsem za dobre strani italijanskega naroda, kajti slabe so se že doslej na obeh straneh vse preveč upoštevale in izrabljale za razdiranje dobre sosesčine.

